

Kaj mora vsak državlján vedeti o politiki?

V Ljubljani 1920.

Izdalo in založilo tajništvo Slovenske ljudske stranke.

Tiskala Jugoslovanska tiskarna.

2979/A

-1. Juni 1947/440

Geslo:

Vi vsi, ki ste seme izkrvavelega naroda, mislite le eno: kako boste združeni vse svoje moči, vse svoje zmožnosti, vso svojo ljubezen in vse svoje srce posvečali naši jugoslovanski državi, za njen procvit, kulturo in blagostanje.

Krekova oporoka.

oko
no de
pauze
de

Bralcem!

Namen, ki je vodil tajništvo SLS pri izdaji te knjižice, je bil ta-le: hotelo je dati našim volilcem, zlasti pa še našim organizatorjem izven Ljubljane v roko delce, v katerem najdejo navodila za svoje politično delovanje. Mi bi želeli, da bi stalo v knjižici nakratko vse, kar rabi naš somišljenik, pa najsi hodi na shode kot poslušalec ali govornik — ali pa si hoče samo sam zase doma ustvariti pravilno sliko o političnih razmerah naše domovine. Dobro se zavedamo, da tega nismo mogli niti oddaleč popolnoma doseči. Taka knjižica se ne spiše naenkrat in ni nikdar popolna v svoji prvi izdaji. Toda boljše je vsaj nekaj kot nič. Upamo pa, da nas bodo naši somišljeniki opozorili na razne pomanjkljivosti tega delca, tako da bo izšla, če Bog da, v kratkem druga, popravljena in izpopolnjena izdaja.

Politični katekizem naj bi izšel vsako leto in naj bi imel **vsak naš somišljenik** vsaj eno izdajo v rokah.

V Ljubljani, koncem februarja 1920.

Tajništvo SLS.

Uvod.

Kaj je družba. Kaj je politika. Važnost politike.

Katekizem poznaš, dragi bralec! V njem najdeš najvažnejše resnice, ki jih moraš poznati kot kristjan; katekizem te uči spoznavati tvoje dolžnosti in pravice, ki jih imaš kot član cerkve.

Ti pa nisi samo član cerkve, ampak si tudi član države. In kot član države imaš pravtako svoje pravice in dolžnosti, samo da se jih zavedaš navadno manj nego pravic in dolžnosti do cerkve, ker slišiš o svojih državljanskih pravicah in dolžnostih manjkrat govoriti in ker raditega tudi tvoja politična izobrazba dostikrat zaostaja za tvojo versko izobrazbo. **Pravic in dolžnosti, ki jih imaš kot član države, te bo pa učil politični katekizem.**

Človek je po svoji naravi ustvarjen tako, da more živeti življenje, vredno človeka, in razviti svoje duševne in telesne moči samo v **družbi**. Takoj po rojstvu bi moral otrok poginiti, ako bi se ne rodil v družbi. Saj je popolnoma nezmožen, da bi si sam pomagal. Vsega ga je treba učiti, drugi mu morajo preskrbovati skozi leta in leta hrano, obleko in stanovanje. Divja žival ima samo to, kar si preskrbi sama. Človek pa uživa sadove vsega, kar so delala takorekoč stoletja pred njim. Davni predniki so mu morebiti napravili iz gozda rodovitno polje, ki ga preredi. Številni rokodelci so delali orodje, ki ga rabi vsak

dan. Izobrazba, ki je bila porojena v daljnih deželah in s katero so ga seznanili starši, vzgojitelji in tovariši, bistri tudi njegov duh in ga uči prekornih stvari. Da smo ustvarjeni za življenje v družbi, nam kaže govor, ki nas je ž njim odlikoval Stvarnik pred živalmi, nam kaže teženje naše narave, ki išče družbe drugih ljudi, jih ljubi in se čuti nanje navezano. (Glej Krekov »Socializem«, stran 8—11 ali Ušeničnik, »Sociologija« stran 39—41.)

Da bomo znali ceniti važnost družbe, se zamislimo enkrat za nekaj minut v možnost, da bi človek živel na svetu sam zase, brez družbe, da bi se nič ne brigal za druge in drugi ne zanj. Bil bi brez vsake izobrazbe, brez cest, brez železnic, brez primerne obleke in stanovanja, brez varstva proti vremenu, boleznim in živalim itd. Tako premišljevanje nam kaže na mah, da je dosegel človek skoro ves napredek, ki ga loči od živali, vsled tega: 1. ker ima razum in 2. ker živi v družbi.

Družb imamo več vrst. Narava sama sili človeka, da si ustanovi **zakonsko družbo**, ki je podlaga rodbini. Velikanske važnosti je za človeka rodbina, toda ne more mu dati vsega, česar potrebuje v življenju. Posamezna rodbina ne more n. pr. ustanavljati šol in graditi cest. Zato je treba, da tvorijo rodbine, naseljene na skupnem prostoru, **občino**, ki skrbi za stvari, potrebne vsem občanom. Več občin skupaj tvori **državo**.

Te družbe skrbе v prvi vrsti za časní blagor človekov. Za njegovo večno srečo skrbi druga družba: **cerkev**.

Vsaka družba ima svojo **oblast**: v rodbini ima to oblast oče, v občini občinski odbor, v ustavni državi parlament, v cerkvi papež in škofje.

Kaj je politika? **Politika je skrb za družbo**: občinska politika skrbi za dobro gospodarstvo v občini, državna politika skrbi za to, da bo vršila država svojo nalogo v kar najpopolnejši meri. Kdor politiko prav razume, vidi v njej izvrševanje Kristusove zapovedi o ljubezni do bliž-

njega v velikem obsegu. Politika ima namen, da dela za splošno korist; »čim bolj pa služi kaka stvar splošnosti, tem bližja je Bogu, ki ohranja vesoljstvo.« (Krekov »Socializem«, stran 114.)

Dandanes pač težko najdeš človeka, ki bi ne bil prepričan o važnosti politike. Saj veš, da je tvoja usoda v nešteto ozirih odvisna od državnih postav: država določa višino davkov, dobo vojaške dolžnosti in število rekrutov, ona določa, kakšna bo šola, na verski ali brezverski podlagi, država skrbi za red in mir itd. Vse te reči so določene po zakonih, ki jih sklepajo državniki (politikiki).

In če bi kdo še dvomil o potrebi politike, ga spomnimo samo na to, da politika rodi tudi najhujše zlo, ki more državo zadeti: vojno. Od državne politike je odvisno, ali pride do vojske, s kom pride do vojske in kako je država pripravljena nanjo. Napačno bi bilo misliti, da se vojska rodi šele neposredno ob dejanskem izbruhu sovražnosti. Vsaka vojska se pripravlja leta in leta, včasih skozi desetletja. Kadar pa pride do nje, je prizadet po njej vsak posameznik s svojim premoženjem in s svojim življenjem. Zato je pač umljivo, da se vsakdo briga za stvari, ki so lahko zanj in za njegove ljudi tako usodnega pomena. Pokoini Krek je večkrat rekel, da je **naivnejša naloga politikova skrbeti za to, da se ohrani mir.**

Slovenci smo sedaj prvikrat v položaju, da imamo lastno državo. Na pozorišču zgodovine nastopimo Srbi, Hrvati in Slovenci prvikrat kot enotna država, ki se hoče vladati sama. Dosedaj so nam vladali drugi, ki so trdili, da mi sploh nismo sposobni, da bi si vladali sami. Zato je vladal Slovincu Nemec, Hrvatcu Madžar, Srbu do zadnjega stoletja Turek. Naša naloga je, da pokažemo pred svetom, da je res, kar smo trdili našim klevetnikom: da smo zmožni in zreli za samostojno državo. Če bomo to preskušnjo prestali, nam svobode ne odvzame trajno nobena sila več; če ne, bomo spet prišli pod tujo oblast,

Kajti prebogate so naše dežele, da bi ne mikale tujca, presijajna je njih lega ob Jadranskem morju, ki omogoča prosto trgovino z vsem svetom, preveč je v našem zaledju Nemcev in Madžarov, ki težijo deloma po naši rodovitni zemlji, deloma po našem morju. **Zato se pa moramo neprestano zavedati, kako važno je za nas, da temeljito študiramo tisto znanost, ki nas bo učila tvoriti dobro državo: politično znanost.**

Na svetih tleh stojimo. Politična znanost se peča s stvarmi, ki so za verskimi vprašanji za našo srečo najvažnejše. Od našega političnega delovanja zavisi bodočnost naše države. Pri vsem, kar storimo, kar pišemo in kar govorimo o politiki, naj nas vedno vodi ena vodilna misel: mi hočemo imeti močno državo, kjer se bo vladalo tako, **da bo dobila država, kar je njenega, a tudi Bog, kar je božjega.** Kakor povsod, je tudi v politiki na božjem blagoslovu vse ležeče.

Kdo ima v posameznih državah oblast v rokah?

Kakor smo že poprej rekli, mora imeti vsaka družba neko oblast, ki ohranja družbo, da ne razpade, in ki skrbi za stvari, ki so dotični družbi skupne. Oblast je tisti razum, ki vodi družbo, oblast je duša družbe. (Primerjaj Krekov »Socializem«, stran 14 in nastopne.)

Kdo ima oblast v državi? Tu imamo več možnosti.

1. Vso oblast ima v svoji roki vladar, ki mora pripadati določeni rodbini in podeduje prestol po gotovem nasledstvenem pravu. Tak vladar vlada dosmrtno, daje sam zakone in jih sam izvršuje. Take vrste država se imenuje **absolutna monarhija**. Absolutni monarhiji ste bili v 19. stoletju n. pr. Rusija in Turčija. Absolutno so vladali tudi skoro vsi monarhi (samovladarji) starega in srednjega veka. Po svetovni vojski v Evropi absolutne monarhije sploh nimamo nobene več. Splošna izobrazba in politična zavednost ljudstva napravi absolutizmu povsod konec.

2. Vladar vlada sicer dosmrtno, toda nima zakonodajne oblasti, ampak vse zakone daje ljudstvo samo po svojih zastopnikih (poslancih), vladar pa te zakone izvršuje po ministrih, ki so odgovorni ljudskim zastopnikom: **ustavna monarhija**. Ustavne monarhije so vse monarhije, ki so ostale v Evropi po svetovni vojni (Anglija, Belgija, Bolgarija, Grška, Italija itd.); med njimi torej tudi naša država.

3. Vso zakonodajno oblast ima v rokah ljudstvo kakor pri ustavni monarhiji, toda zakonov ne izvršuje vladar, ampak predsednik, ki se voli izmed ljudskih zastopnikov

na gotovo število let: **republika ali ljudovlada**. (Francija, Švica, vse samostojne države v Ameriki brez izjeme itd.)

Zanimiva je zgodovina raznih oblik vladanja (raznih vladavin). Splošno namreč lahko opazujemo to-le: dokler je ljudstvo nezavedno in splošna izobrazba majhna, imamo povsod absolutne monarhije. Ko pa se dvigne ljudsko blagostanje in splošna izobrazba, zahteva ljudstvo več besede pri vladanju in oblast preide včasih polagoma, včasih skokoma v roke ljudstva. Homer¹ pozna n. pr. samo absolutno vladajoče kralje, ki presegajo podanike ne samo po duševnih zmožnostih, ampak tudi po telesni moči in premoženju. Vendar pa se kralj pred važnejšimi odločitvami posvetuje s starejšinami ljudstva. Toda približno v 6. stoletju pred Kristusom vidimo, da propadejo pri Grkih skoro vse monarhije in stopijo na njih mesto republike. To se ne zgodi samo na Grškem, ampak tudi v Rimu, brezdvomno pod vplivom političnega republikanskega toka, ki je prišel iz Grecije. Rimska republika se drži skoro pol tisočletja in podiarmi takorekoč ves takrat znani svet. Rimljani so podvržene narode kruto zatirali in izsesavali, doma so se pa borile politične stranke in njih voditelji za vlado ne samo z besedo, ampak tudi z mečem v groznih državljanskih vojskah. Biti na vladi je pomenjalo v Rimu: imeti v rokah moč, da si napeljem denar iz vse države v svoj žep in v žep svojih pristašev. Državljanskim vojskam je napravil konec Cezar, ki je postal absoluten vladar, čeprav ne po imenu, pa vendar v resnici. Rimska država ni bila več zmožna, da bi se vladala demokratično. Kakor je zloraba oblasti po absolutnih kraljih povzročila razpad kraljevine, tako je brezvestnost republikanskih politikov zadala smrt republiki.

Nato so vladali vladarji skoro po vsej Evropi do francoske revolucije več ali manj absolutno. Vladarska

¹ Najstarejši grški pesnik, okoli 8. stoletja pred Kristusom.

moč se je najprej močno omajala na Angleškem, kjer je bil kralj Ivan »brez dežele« l. 1215. prisiljen, da je odstopil velik del svojih pravic višjemu plemstvu in duhovščini (»Magna charta libertatum«). Odslej se je na Angleškem državno življenje razvijalo ves čas tako, da je kralj izgubljal pravico za pravico na korist podanikov in da je prešla zakonodajna oblast popolnoma v roke ljudstva, dočim je kraljeva moč padla skoro na ničlo.

Na evropski celini je ob koncu 18. stoletja vpostavila francoska revolucija prvo republiko. Francoski revoluciji so sledile silne napoleonske vojske, ki so zanesle demokratičnega duha po celi Evropi. Prej ali slej so padle absolutne monarhije tudi drugod in nadomestile so jih ustavne monarhije. Svetovna vojska je napravila ponekodi še korak dalje in povzročila vpostavitve 6 novih republik (Nemška, Avstrija, Čehoslovaška, Poljska, Madžarska, Rusija in Nemčija).

V splošnem moramo reči, da med republiko in pravo ustavno monarhijo ni velike razlike in da je v obeh državnih oblikah dana prilika, da se vlada res demokratično v korist ljudstva, ako ima država dovolj poštenih in zmožnih ljudi, ki se hočejo posvetiti političnemu delu. Brez teh je pa vsaka oblika države — slaba. Popolnoma nemogoče pa je, da bi se v 20. stoletju, ko ima država tako ogromne naloge, moglo dobro vladati na absoluten način.

Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev in bivša avstro-ogrska monarhija.

Oglejmo si sedaj od bliže našo novo državo in jo primerjajmo s prejšnjo Avstrijo, da bomo videli, ali smo prišli po razsulu Avstrije na boljše ali na slabše! V čem se loči naša Jugoslavija — tako jo hočemo kratko imenovati, da ne bomo rabili neokretnega uradnega zaznamovanja, obstoječega iz petero besed — od Avstrije? Razlike so velike.

1. Slovenci nismo več narod druge vrste.

V prejšnji Avstriji smo bili Slovenci kakor Slovani sploh narod druge vrste, ki ga Avstrija ni smatrala za zrelega, da bi se vladal po možeh iz svoje srede. Zato so bili n. pr. deželni predsedniki v vseh pokrajinah, kjer so stanovali Jugoslovani — če izvzamemo Hrvaško in Slavonijo — Nemci. Prav tako je bilo nemško skoraj vse višje uradništvo in do malega vsi višji častniki. Naš narod so zatirali zlasti po naših obmejnih krajih, n. pr. na Koroškem, kjer so vladale naravnost turške razmere v narodnem oziru; pa tudi po Kranjskem so ščitili nemštvo na vse načine. **Naši slovenski kraji so bili določeni, da gre preko njih nemški most do Adrije.** Zato so se naseljevali med nami pridno nemški veleposestniki in velepodjetniki, ki so zaposlovali nemško uradništvo, deloma tudi nemško delavstvo, ter izrabljali naše vodne sile in podzemne zaklade. Slovenec je bil dober samo za nižjega delavca, dočim je šel ves veliki dobiček v tuje žepe. Neposredno pred razpadom Avstrije so hoteli nas Slovence izriniti

celo iz nižjih državnih služb s tem, da so zahtevali vpe-ljavo nemščine kot državnega jezika, ki bi ga moral obvladati brez izjeme vsakdo, če hoče biti zaposlen v še tako nizki državni službi. V Jugoslaviji tega ne bo več. S tem, da je kdo rojen kot Slovenec, ni že po svojem rojstvu manj vreden nego pripadnik kateregakoli naroda. Država ne bo ščitila nikjer tujca na škodo domačinu in slovenski otroci bodo imeli povsod v Jugoslaviji priliko, da se vzgajajo v materinem jeziku.

Tu bi pripomnili še to, da v Jugoslaviji bržkone plemstva sploh ne bomo imeli in da odpade tudi s tem vir velike socialne krivice, ki se je godila v prvi vrsti Sloven-cem, ki lastnega plemstva nismo nikdar imeli. V tem oziru smo Slovenci zelo podobni Srbom, ki plemstva sploh ne poznajo.

2. Jugoslavija je tako bogata, da ne bo nikomur več treba izseljevati se.

Država se dá prav lepo primerjati s kmetijo. Kaj mora imeti kmet na svojem posestvu, ako hoče izhajati? Štiri stvari so glavne, ki mu omogočajo obstoj doma:

1. Imeti mora dovolj hrane in kuriva; to pridela, oziroma dobi na svojem posestvu.

2. Pridelek na hrani ali lesu mora biti tako velik, da krije ne samo njegove lastne potrebe, ampak da kmet lahko tudi toliko proda, da si kupi tovarniških izdelkov, ki jih neobhodno potrebuje (obleko, orodje, zlasti železno, sladkor itd.), in pridelkov, ki jih njegova zemlja ne rodi (petrolej, sol, kava itd.). To dvoje služi telesnemu življenju.

3. Kmet potrebuje tudi izobrazbe. Tu zavzema najvažnejše mesto verska izobrazba.

4. Na vsaki kmetiji mora biti tudi dober gospodar. Brez dobrega gospodarja propade najlepši dom. Pravtako

je tudi v državi eno najvažnejših vprašanj, kakšen je gospodar, ki vse vodi.

Kako je s temi stvarmi v naši Jugoslaviji?

O velikosti narodnega bogastva v Jugoslaviji seveda še nimamo podrobne statistike; saj nimamo niti še natančno določenih mej.¹ Podatki, ki jih navajamo v nastopnem, so povzeti po knjigi »Blagostanje kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca«, ki jo je spisal Ivan Rittig, ravnatelj kr. vinarske in sadjarske šole v Zagrebu (1919). Na podlagi njegovih podatkov je Jugoslavija že sedaj, ko je v celoti razmeroma slabo obdelana, tako bogata na žitu, da lahko popolnoma krije ne samo vse tozadevne potrebe doma, ampak da tudi lahko izvozi še poleg tega vsako leto 200.000 vagonov žita iz države. Če računamo na osebo 200 kg pšenice in rži ali 225 kg koruze na leto, zadošča ta množina skoro za 10 milijonov prebivalstva izven naše države. Pravtako bomo v ogromni množini lahko izvažali živino. Kdor se hoče prepričati o bogastvu naše države v kmetijskem oziru, mu ni treba drugega nego da se pelje enkrat iz Zagreba v Belgrad. Nepregledna rodovitna nižina, posejana z žitom ali koruzo. Po poljih se pasejo v veliki množini prašiči, živina in perutnina. V Sremu in tudi drugod uspeva prvovrstno vino. Bosna in nekateri deli Srbije so prebogati na gozdovih.

Vsi poljedelski in gozdni izdelki se bodo dali izvrstno prodati. Vsakomur je znano, da je promet po vodi neprijemno cenejši od prometa po železnici. Jugoslavija ima vodnih poti obilo na razpolago: v notranjosti Donavo in Savo, ob obširni obali pa morje. Obdana je tudi od sosedov, ki bodo baš tega potrebovali, česar je pri nas v izobilju: Nemška Avstrija, Čehoslovaška in Nemčija bodo uvažale naše žito in živino, Italija pa les. Blago bo šlo po Donavi navzgor do Požuna za Čehoslovaško, do Dunaja za Nemško Avstrijo in do Pasove za Nemčijo. Z Italijo bomo zve-

¹ Redakcija knjižice je bila zaključena v sredi aprila 1920.

zani neposredno po morju, pravtako tudi z Egiptom, ki je dober kupec za naš les.

Jugoslavija bo po Rittigu poleg Rumunije edina država v Evropi, ki bo več izvažala nego uvažala. Vsak gospodar pa vé, da je to glavni pogoj za množenje blagostanja na kmetiji, če se s kmetije več proda nego se drugod kupi. Na svetu je samo sedem držav, ki so v svetovni trgovini aktivne: v Evropi Rumunija in — upajmo — Jugoslavija, v Aziji angleška Indija, v Ameriki Zvezne države, Mehika, Argentinija in Brazilija. Seveda je sedaj še nemogoče podati točno sliko, kaj bomo vse izvažali in v koliki množini. Rittig ceni naš izvoz na 675 milijonov kron v zlatu (polovico vsega izvoza bi tvorilo žito, četrtno živina, ostalo četrtno pa vino, sadje, perutnina, les in drugo), naš uvoz pa na letnih 613 milijonov 730.000 kron. Polovica te vsote odpade na blago za obleko. Poleg tega bomo uvažali kolonialno blago (kavo, čaj, riž, bombaž), dalje pa še skozi vrsto let v veliki množini industrijske izdelke (obleko, pohištvo, steklo, glasbeno orodje, knjige, papir, poljedelske stroje, umetna gnojila, pivo, vžigalice), petrolej in drugo. Pozabiti namreč ne smemo, da je industrija po drugih pokrajinah Jugoslavije veliko manj razvita nego v Sloveniji in da je industrijo v Srbiji svetovna vojska skoro popolnoma uničila.

Če pogledamo malo te številke, vidimo eno: industrija je v Jugoslaviji veliko premalo razvita. Približna razdelitev prebivalstva po poklicu nam kaže, da se v Jugoslaviji peča 82 % (v Sloveniji 65 %) prebivalstva s poljedelstvom in samo 18 % (v Sloveniji 35 %) odpade na rokodelce, trgovce, učitelje, uradnike, duhovnike in druge poklice.¹

¹ Podrobne podatke za posamezne pokrajine dobiš v dr. Capudrovi knjigi »Naša država« na str. 38. Knjiga vsebuje tudi sicer dosti zanimivih podatkov (n. pr. tudi statističnih) o naši državi in jo priporočamo vsakomur, ki se bavi z razmerami v Jugoslaviji. Knjiga se dobi v Jugoslovanski knjigarni v Ljubljani.

V bivši Avstriji je bilo kmetijskega prebivalstva samo 48 %, dočim je bilo v ostalih poklicih zaposlenih 52 % prebivalstva. Cesa nas to uči? Tega, da se bo pri nas dobro izplačala vsaka industrija, pa najsi bo izdelovala ali blago za obleko ali stroje ali sladkor ali kaj drugega. Država ima na razpolago ne samo premog (»črno zlato«), ampak tudi dovolj vodnih sil (»beli premog«), kar omogoči razvoj industrije. Pravtako se bo kopalo v državi saj deloma tudi železo, baker in srebro. Glede bogastva na rudah naša država še daleč ni dovolj preiskana, da bi mogli imeti o njem točno sliko.¹ Kdor torej ne bo hotel ali ne bo mogel živeti od poljedelstva, bo lahko dobil doma dovolj dela kot delavec v industriji ali pa kot rokodellec. Ogromno število našega prebivalstva bomo še lahko zaposlili pri tovarniških delih, v rudokopih, pri rokodelstvu, trgovini in v izobraženih poklicih, pa še vedno ne bomo izdelovali dovolj blaga, ki bi krilo naše potrebe. Naši podjetniki bodo lahko plačevali delavstvu isto plačo, kakor se plača v tujini, dočim bodo živela gotovo cenejša nego v velikih industrijskih državah. — (Obširneje o tem glej Capuder »Naša država«, tretji del: »Gospodarske razmere naše države«, str. 79—95. Specielno za Slovenijo ima tozadevne podrobne podatke Brezigar M., »Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva«.)

Po agrarni reformi se bo razdelilo veleposestvo med manjše samostojne kmete in med one, ki želé zemljo obdelovati. To bo omogočilo zopet tisočem in tisočem, da bodo dobili doma dovolj rodovitne zemlje. (O veleposestvih glej Capuder na str. 84!) Na ta način bomo prišli do tega, da se ne bo samo ta zemlja, ki je že sedaj obdelana,

¹ Tako je n. pr. »Večerni list« z dne 19. januarja 1920 prinesel po belgrajski »Pravdi« poročilo, da so začeli za časa avstrijske okupacije kopati v bližini Veleša železno rudo in da se je ugotovilo, da je dotična ruda take kakovosti, da bo ta rudnik eden najboljših na svetu. Zato je ministrstvo za šume in rude odredilo, da se prične dotični rudnik izrabljati v velikem slogu.

obdelovala mnogo intenzivneje nego sedaj in da bo donasala najmanj še enkrat toliko, ampak bomo dosegli tudi to, da se bodo obdelale še ogromne ploskve, ki samo čakajo pridne roke, da jih izpremeni iz pašnikov v rodovitna polja. (Beri, koliko se pridela na hektar zemlje pri nas in drugod, pri Capudru na str. 24!) Pri nas se ni bati, da bi zmanjkalo v državi zemlje in živil, pa najsi se število kmetškega prebivalstva še tako pomnoži in obrt in industrija še tako razvijeta.¹

Zato je jasno, da so se po pokrajinah Jugoslavije cedile sline Nemcem in Madžarom in da bomo ohranili to bogato zemljo kot gospodarji samo, če bomo lepo urejena, na znotraj in zunaj močna država.

Res je, da splošna izobrazba v Jugoslaviji ni še daleč tako razširjena, kakor je bila v Avstriji. Pravijo, da imamo 8 milijonov analfabetov, to je skoro dve tretjini vsega prebivalstva.² A učen ni padel še nikdo z neba. Po darovitosti naš narod v Jugoslaviji nikakor ne zaostaja za drugimi narodi in bo gotovo tudi na polju duševnega dela pokazal lepe zmožnosti. Ne smemo si pa prav nič prikrivati, da je moderna država nemogoča brez splošne visoke izobrazbe in brez razmeroma velikega števila izobraženih ljudi, ki nam bodo zidali tovarne, ceste, železnice in ladje ter dvignili naše šolstvo od ljudske šole pa do vseučilišča. Če ne, bomo nehote in nevede neprestano odvisni od držav

¹ Saj je Jugoslavija skoro tako velika kakor Italija (s Primorskim, a brez Medjimurja in Prekmurja bi merila 260.093 km², torej za 26 Kranjskih dežel, dočim meri Italija brez kolonij 286.684 km² po statistiki iz leta 1911, torej za 28½ Kranjskih dežel), prebivalstva ima pa Jugoslavija skoro trikrat manj nego Italija (13½ milijona proti 34½ milijona).

² Jasno je, da so take številke samo približne; bržkone bo število analfabetov nižje. Tako vsaj sklepamo po statistiki v Capudrovi »Naši državi« na str. 97. Po tej statistiki ima najmanj analfabetov Slovenija (20 %), največ Srbija (77 %); za Črno goro Raško in Macedonijo pa iz umljivih razlogov sploh nimamo tozadevno nikakih podatkov.

z višjo izobrazbo, ki nam bodo prodajale za drag denar industrijske izdelke, izrabljale prirodno bogastvo naše domovine in tudi imele večji vpliv na naše kulturno življenje, nego je to zdravo za samostojen razvoj naše kulture. Na polju izobrazbe bo treba pri nas še mnogo, mnogo dela. Morebiti je baš povzdiga izobrazbe ena najtežjih nalog, ki jih moramo rešiti v bodočnosti.

Preostane nam še, da govorimo o gospodarju v naši državi. O tem bomo govorili obširneje pozneje; saj je namen naše knjige prav to, da se pečamo z gospodarjenjem v naši državi. Tu omenimo samo, da je to, kar je na kmetiji gospodar, v naši državi državni zbor (narodno predstavništvo), ki je poklican, da daje postave, po katerih se bo gospodarilo v naši državi. Ministri bi smeli pravzaprav samo izvrševati sklepe državnega zbora. Seveda je pri nas večkrat tako, da državnega zbora ni in da dejansko vladajo ministri. Dobra vlada je največje važnosti za državo. Vsakdo ve, da vlada večkrat na majhnem posestvu, kjer pa imajo dobrega gospodarja, blagostanje in zadovoljnost, da pa je revščina, pomanjkanje in nezadovoljnost doma tudi na velikem posestvu, ki pa nima prave glave, pravega gospodarja.

V demokratični državi vlada ljudstvo samo po svojih zastopnikih. Ljudstvo je organizirano v političnih strankah, ker je jasno, da se more človek udeleževati uspešno volitev poslancev za državni zbor samo, če se združi z enakomislečimi v stranko. Seveda pa ima vsakdo, ki voli stranko, tudi pravico, da zahteva od poslanca, da dela v takem smislu, kakor je prav tisti večini, ki ga je izvolila. Z drugo besedo: **kakor je vlada odgovorna poslancem, tako so poslanci odgovorni svojim volilcem.**

Iz tega kratkega razmišljanja sledi, kako važno je, da pozna vsakdo natančno tiste politične stranke in njih program, ki delujejo pri nas pri vladanju države. Z njimi se hočemo pečati v nastopnih odstavkih.

Glavne stranke med Slovenci.

(Predavanje na poučnem tečaju Jugoslovanske kmetске zveze v Ljubljani dne 12. januarja 1920.)

Važnost politične izobrazbe.

Svetovna vojska, ki je vse preobrnila in razmetala, je globoko razrvala tudi naša srca in naše duše. Tako je nastala cela vrsta vprašanj, ki hočejo odgovora. Nekatera vprašanja zadevajo posamezne osebe, druga cele stanovne, še druga narode in države. Vsak človek se mora takorekoč na novo razgledati po svetu. Tudi kmet, tudi kmetски mladenič! Nov čas, nove razmere, nove naloge. Nazaj ne moremo, moramo s svetom naprej! Zato je pa potrebna izobrazba. Tudi kmetски fant mora hrepeneti po vedno večji izobrazbi. Izobrazba je moč. Brez izobrazbe ni mogoč napredek. Kdor ne napreduje, zaostane. Treba je splošne, posebej še gospodarske, politične izobrazbe. Predvsem mora vedeti kmetски fant, kam se bo postavil v velikem boju strank, ki se bije po svetu. Naj nikar nihče ne govori: »Mar so mi stranke!« Ko bi bile stranke nekaj tako malopomembnega, zakaj so pa na svetu? Velike stranke so izraz volje, želje, zahtev, načrtov celih skupin. Če pa cele skupine, cele vrste ljudi kaj hočejo, zahtevajo, žele, ne more biti to tako malopomembno. Velike stranke hočejo po svoje preobraziti in preoblikovati državo, dežele in občine, po svojih mislih in svoji volji preurediti vse razmere med vlado in ljudstvom, med pravicami in dolžnostmi, med mojim in tvojim; razmere med pridelovanjem in kupovanjem, med delom in plačo, med blagom in ceno; razmere med gospodarji in posli, med kmeti in delavci, med posestniki in najemniki; razmere med Cerkvijo in državo,

med starši in šolo, med vero in življenjem. Ali ne čutiš, da gre tu tudi zate, za tvoje pravice in dolžnosti, za to, kar je tvoje ali bi tvoje moralo biti?

No, če se vsi kraji in narodi dele v stranke, tudi ti ne boš mogel iti mimo strank. Odločiti se boš moral za to ali ono. Vprašanje je samo to, za katero se boš mogel odločiti po vesti in pameti.

Zato je potreben tudi razgled po strankah, ki so v naši domovini.

A. Jugoslovanska demokratska stranka. (JDS.)

Če si ogledava te stranke, jih bova našla več kakor treba. Če pa gledava po čem važnem, posebnem, po čemer se med seboj ločijo, bodo ostale samo tri: **liberalna** (sedaj se imenuje **demokratska**), **socialno-demokratska** in **Slovenska ljudska stranka**.

Kaj posebnega pa ima vsaka izmed teh strank? Posebnost prve stranke je, da je **liberalna** in **meščanska**. Taka je bila od nekdaj in taka je še danes, četudi je izpremenila ime. Ime je senca, resnica so misli in zahteve. Demokratske hočejo biti dandanes vse stranke, in med njimi je najmanj še ona!

Po francosko se imenuje meščanstvo buržoazija. Zato se imenuje ta stranka tudi stranka liberalne buržoazije.

Ta stranka je torej meščanska in liberalna. Meščan in kmet, to sta dva. Liberalen meščan in kmet sta pa še prav posebno dva. Liberalni meščan misli, da je nekaj več nego kmet. Zato se tudi drugače nosi. Liberalni meščan ljubi razne zabave, ki si jih kmet ne more ali pa tudi po vesti ne sme in noče dovoliti. Liberalni meščan bogati najrajši od tujega dela. Bankir, trgovec, industrijalec, hotelir, razkosevalec zemljišč, ti in drugi podobni poklici so mu najljubši. On misli, da je nekaj več kot kmet in zato je tudi liberalen. To se pravi: svobode hoče.

Kakšne svobode? Da bi mogel svobodno uživati in svobodno bogateti? Zato bi rad, da bi zanj ne bilo božjih in cerkvenih zapovedi, ki pravijo: ne prešuštvuj! spoveduj se svojih grehov! hodi ob nedeljah in praznikih k sveti maši! posti se zapovedane postne dni! Zato bi rad, da bi tudi ne bilo božjih in cerkvenih zapovedi, ki prepovedujejo laž, prevaro, ponarejanje blaga, oderuške cene, oderuški dobiček, oderuške kupčije. Zato zabavlja nad »farji«, kakor rad imenuje duhovnike, ker le-ti oznanjajo božjo pravico in resnico.

Niso vsi meščani liberalni. Niso vsi liberalni meščani liberalni po duhu in srcu. Mnogo je meščanov mož poštenjakov, ki si s pridnim delom, z obrtjo služijo pošten kruh. So meščani, ki so liberalni, a komaj vedo, kaj so; liberalni so, ker je to bolj imenitno. So zavedno liberalni meščani, ki so pa po srcu in mišljenju boljši, kakor je pa njih liberalizem.

A liberalna stranka po svojih načelih, s svojim svobodomiselstvom je takšna, in kar ona vzgoji, je takšno; liberalno in prav zato sebično meščansko.

Ta stranka seveda ni za kmeta, nikoli ni bila in nikoli ne bo, ker biti ne more. Človek, ki nima Boga v svojih mislih, božje ljubezni v svojem srcu in božje postave v svoji duši — in tak je človek, ki je prežet z liberalnimi nauki — bo vedno hlepel le po svojem, brez čuta za druge. Za ljudi s takimi načeli bi bilo seveda najbolje, če bi jim kmetje lepo skupaj nosili, jim žito in živino po ceni prodajali, od njih blago drago kupovali. To bodo kmetje pa morali, dokler bodo med seboj brez zaupnosti, brez zveze, brez organizacije. To liberalna stranka dobro ve, zato pa je bila in bo proti krepki, zdravi in pravi organizaciji kmetov. Če kdaj drugače ravna, to ne more biti drugega kakor slepilo.

Kako je bilo pred 25 leti, ko so začeli naši duhovniki s Krekom snovati prve kmetske zadruge! Kako je klicala

liberalna stranka hudiča in biriča zoper duhovnike! Zakaj? Zato, ker so hoteli duhovniki kmeta z zadrugami organizirati, osamosvojiti in iztrgati iz sužnosti liberalnih odevuhov!

Kmet v liberalni stranki je tako čudo, kakor Pilatež v veri!

B. Jugoslovanska socialno-demokratska stranka. (JSDS.)

Druga stranka je socialno - demokratska delavska stranka. Ta stranka hoče združiti vse, ki nič nimajo, zoper one, ki kaj imajo. Po latinsko se imenuje tak človek, ki nima drugega kakor prazne roke in kopo otrok, **proletarec**, zato se imenuje ta stranka tudi stranka proletarcev.

Ni vse napak, kar bi rada ta stranka. Na svetu je res na eni strani toliko bogastva, na drugi pa toliko bede, da ni čuda, če so že od davnih časov modrijani razmišljali, kako bi se dalo to vsaj nekoliko izravnati. Nekateri so mislili, naj bi bilo vse vseh (komunizem). Da bi bilo potem bolje, to so seveda le sanje. Človek si ne more misliti, kakšen metež bi nastal na svetu, če bi vsak smel vzeti vse. Kdo bo pa še delal, če bo lenuh prav tako sedel k pogrbeni mizi kakor najpridnejši delavec? Drugi so mislili, da bi se vse imetje na enake dele med vse razdelilo. Koliko časa pa bo enako? Eden bo varčeval in množil, drugi bo zapravljaval in razmetaval. Ali naj bi se zopet in zopet delilo in tako plačevala potratnost in zapravljivost, pridnost pa kaznovala? Zopet drugi so mislili, naj bi to, kar rabimo, ne bilo skupno, ampak samo tisto, s čimer pridelujemo in izdelujemo reči, ki jih rabimo; zemljo, gospodarska poslopja, živino, potem tovarne in stroje naj bi vzela vsa družba v svojo last, družba naj bi vodila vse delo, družba naj bi porazdeljevala pridelke in izdelke. Vsi naj bi bili delavci v službi skupnosti. To je socializem, kakor ga je sprejela socialna demokracija. Zato je začela

socialno-demokratska stranka boj proti sedanji družbi, boj proti vsem, ki niso proletarci. Njena največja želja je bila, da bi čim največ ljudi in čim najhitreje prišlo med proletarce. Zakaj dokler kdo ni proletarec, ni zrel za socialno demokracijo.

Da v taki stranki ni mesta za kmeta, to je seveda samo po sebi jasno. Kmet bi se moral odpovedati svoji zemlji, svojemu domu, svoji samostojnosti, potem še le bi mogel biti socialni demokrat, ker šele tedaj bi bil proletarec. Zato pa tudi socialno-demokratska stranka nikoli ni bila za kmeta. Saj je vedela, da kmet nikdar ne bo izdal svoje zemlje. Kdo naj bi izdal tisto zemljo, ki so na njej živeli njegovi dedje, ki so jo izročili njemu kot drago dedščino, da jo obdeluje rod za rodom? Kako naj bi izdal rodno zemljo?

Zadnji čas je socialna demokracija izpremenila svoje misli ali vsaj svoje govorjenje. Izkusila je, kako je v ruski revoluciji med kmetskimi vrstami šel samo en glas: »Zemlja in svoboda!« Zato se je ustrašila. Brez kmetov ne more zmagati, kmetje pa hočejo le še več zemlje, nikar da bi to pustili, ki jo imajo. Sedaj pravi socialno-demokratska stranka, da naj ostane kmetska zemlja kmetu.

Tudi sicer je začela drugače govoriti. Ne zahteva več, da bi se vse podržavilo, ampak hoče le to, da bi se zaobrnilo izkoriščanje delavskih stanov, zato da naj bi se uprava rudnikov, premogovnikov in sploh velikih podjetij izročila upravnim svetom strokovnjakov, uradnikov in delavcev ter zastopnikov države in ljudstva. Druga podjetja naj bi se, če le mogoče, izročila raznim zadrugam. Sedanjim lastnikom pa naj bi se dala odškodnina.

To ni več stara socialna demokracija. O vsem tem se da govoriti in o vsem tem že dolgo razpravljajo tudi krščansko-socialne stranke.

Nekaj je pa, kar je ohranila socialno-demokratska stranka slej ko prej in to jo za vedno loči od krščanskega

ljudstva. Oče socialno-demokratske stranke je bil Marx, jud, potem protestant, potem popoln brezverec, ki je tajil Boga, dušo in posmrtno življenje. Marxu je človek žival, ki se rodi kakor žival, živi kakor žival in pogine kakor žival. Nebes naj išče človek na zemlji, če jih more najti, drugje jih ni. Pravica in dolžnost so prazne besede. Moč je pravica. Zato je Marx smrtno sovražil krščansko in katoliško Cerkev, ki oznanja nauk o Bogu in nebesih, o dolžnostih in pravicah, o grehu in kazni za greh. To sovražstvo je od njega podedovala tudi socialno-demokratska stranka. Boj zoper Cerkev, zoper krščanski zakon, zoper krščansko šolo, zoper vse, kar je božjega in svetega, je socialni demokraciji več kakor vse drugo. Zato vidimo, kako se veže in druži z liberalnimi meščanskimi strankami, ki so ji sicer nasprotne, saj so to stranke bogatincev. A veže in druži jih skupno sovražstvo zoper Boga, Kristusa in Cerkev!

Zato krščansko kmetско ljudstvo s to stranko ne more, kakor ne more z liberalno stranko!

A mu tudi ni treba.

Je namreč še tretja stranka: Slovenska ljudska stranka. To je njegova stranka, to je stranka krščanskega ljudstva.

C. Slovenska ljudska stranka. (SLS.)

Katera je posebnost te ljudske stranke? Vprašajmo se prej: kakšno stranko bi zasnoval velik mož, ki bi s plamenečim srcem ljubil domovino in svoje ljudstvo ter bi hotel domovini in narodu ustvariti lepšo, srečnejšo prihodnost? Nobenega dvoma ni, da bi osnoval stranko, ki bi bila predvsem za kmetско ljudstvo. Zakaj? Prvič zato, ker je v naši domovini kmetских ljudi največ. Drugič zato, ker je kmetски stan temelj vsake države. Tretjič zato, ker je moralo kmetско ljudstvo od liberalizma in stare liberalne države pretrpeti največ krivic. Četrtrič zato, ker

je kmetško ljudstvo še najbolj krščansko in je krščanstvo najzanesljivejša podlaga za srečo narodov in držav.

Ali bi torej ta veliki mož zasnoval samostojno kmetško stranko? Ne! Kmetje niso vse ljudstvo. Ljudstvo so tudi obrtniki, delavci, posli; tudi meščani. Prava ljudska stranka mora biti za vse. Boriti se mora za pravice kmetov, a tudi drugim ne sme delati krivice, biti mora pravična obramba vseh.

Zakaj?

To uči najprej pamet. Brez skupnosti ni mogoča prava blaginja. Ločitev stanov je potrebna, a potrebna je tudi njih skupnost. Ko je svet napredoval in se človeško življenje izpopolnilo, ni mogel več kmet vsemu kaj. Ni mogel obdelovati polja, negovati živine, obenem pa biti kolar, kovač, krojač in čevljar. Delo se je moralo porazdeliti. Od poljedelstva so se počasi izločile razne obrti, pozneje trgovina. Človek je potreboval tudi pridelkov in izdelkov iz drugih dežel in je hotel svoje pridelke in izdelke zamenjati za druge. Kupci in trgovci so začeli posredovati med njim in drugimi kraji. Po tej delitvi dela so nastali trgi in mesta. Ob samostanih in cerkvah so se naselili obrtniki, tu so nastala sejmišča, sem so začeli zahajati kupci iz drugih krajev. Sem je nosil kmet svoje pridelke na prodaj ter je dobival obrtne izdelke v zameno.

Pamet torej pravi, da je potrebno eno in drugo; potrebna je bila razdelitev dela, a potrebna je tudi skupnost in medsebojnost. Kmet potrebuje obrtnika, obrtnik kmeta. Navezana sta drug na drugega. Zato pa med njima ne sme biti nasprotstva in sovraštva.

Okrog l. 500. pred Kristusom je nastal v starem Rimu veliki štrajk. Mali obrtniki in kmetje-najemniki so se uprli proti mestni gospodi in kratkomalo izselili na Sveto goro, to je na hrib kako uro hoda od Rima, češ. naj pa mestna gospoda sama brez nas živi, če more. Rimljani so bili kajpada v hudi stiski, ko je bil zjutraj trg prazen in ni

bilo ne kruha, ne sočivja. Poslali so tedaj modrega moža, Menenija Agripa, na Sveto goro. Ta je štrajkovcem takole govoril: Ljubi moji, jaz prav nič ne tajim, da so se vam godile velike krivice in da ste po pravici nevoljni. Ampak, ljubi moji, to, kar ste sedaj uganili, ni pametno. Ali ste že slišali zgodbo o želodcu in udih? Nekdaj so se roke in noge uprle proti želodcu. Zdelo se jim je za malo, da bi morale le one vedno gibati in delati, želedec bi pa le jedel in pil in lenobo pasel. Me ne bomo več delale, so dejale roke. Me ne bomo več hodile, so dejale noge. Zgodilo se je tako. Noge niso več hodile, roke ne več delale. Želedec ni več dobival hrane in začel se je seveda krčiti in krčiti. A ko ni bilo več hrane, tudi ni bilo več sokov, ki bi jih kri donášala v ude. Kmalu so začele tudi noge in roke slabeti, veneti in hirati. Še o pravem času so se zmisile, zakaj je tako. Telo je tako ustvarjeno, da je ud navezan na ud. Če se enemu hudo godi, vsi trpe. Vsak ud ima svoj posel, tega mora opravljati, in le če vsak opravlja svoje delo, je vsem dobro. Vsi za vsakega, vsak za vse! Tako je tudi v človeški družbi, je dejal Menenij Agripa. Mi ne moremo brez vas živeti, vi ne brez nas. Bodite torej pametni in vrnite se v mesto! Krivice, ki so se vam godile, bomo popravili, dali vam vse svobodščine, ki vam gredo po božji in človeški pravici, in medsebojno se bomo podpirali in v skupnosti drug z drugim mirno in zadovoljno živeli!

Menenij Agripa je povedal le to, kar uči pamet. V človeški družbi so razni stanovi in drug brez drugega ne morejo živeti. Zato mora pa biti med njimi skupnost in medsebojnost.

Seveda je človeška pamet hladna. V človeku je veliko sebičnosti. Zategadelj se tista stara zgodba vedno ponavlja, da se en stan vzdigne nad drugega in hoče sam gospodariti, drugi naj bi mu pa služili. Pri starih narodih je bilo suženjstvo; na stotisoče ljudi je moralo hlapčevati, da je malo gospode v izobilju živelo. V Indiji so še vedno

»kaste«. Berite dr. Ehrlichovo knjigo o katoliški Cerkvi, ki jo je izdala Družba sv. Mohorja (1919), boste videli, kako strašna je človeška sebičnost, kako se človek dviga nad človeka, stan nad stan. Sama naravna pamet tu malo pomaga. Modrijan Aristoteles je bil najmodrejši pogan, pa je mislil, da so nekateri ljudje rojeni za gospode, drugi pa za hlapce!

A česar ne bi zmogla sama pamet, to je zmoglo krščanstvo. Kristus nam je prinesel prelepi nauk,

»da smo očeta enega sinovi,
ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi.«

Kristus je prinesel novega duha, duha krščanskega bratstva, duha pravčnosti in ljubezni. Kristus je prinesel nove moči, moči od zgoraj, ki človeka usposablja tudi za to, kar je sami naravi pretežko. S krščanstvom se je začela enakost, svoboda, bratstvo. Ko je začel pogan moliti »Oče naš«, se je zavezel, da je tudi suženj njegov brat. Če je pa ubogi njegov brat, kako bi ga mogel pustiti v ubožtvu in mu ne pomagati? Ko je cel narod začel moliti »Oče naš«, se je zavezel, da so mu tudi drugi narodi bratje. Če so mu pa drugi narodi bratje, kako bi jih mogel še tlačiti in gaziti!

Seveda stari sebični človek po izvirnem grehu živi še vedno na svetu. Zato je treba vedno na novo moliti »Oče naš«, vedno na novo poživljati se z duhom krščanstva, vedno na novo krepiti se z močjo od zgoraj. Treba je vednega premagovanja, da zatiramo v sebi sebičnost, pohlep, stanovsko in narodno prevzetnost. Treba je vednega napora, da zmaga v nas pravčnost in ljubezen. A zmagati mora, če smo ljudje, vredni tega imena, in predvsem, če smo kristjani!

Ce vse to premislimo, nam bo jasno, zakaj bi veliki mož, ki bi s plameneco ljubeznijo do domovine in svojega ljudstva ustanavljal stranko, ne ustanovil samostojne

kmetske stranke. Ustanovil bi ljudsko stranko, ki bi bila predvsem in najbolj za kmeta, a ki bi tudi drugih stanov ne sovražila, temveč jih združila v veliko skupno ljudsko stranko. Pravico in svobodo vsem po načelu krščanske skupnosti, najbolj in predvsem pa pravico in svobodo do- slej najbolj zanemarjenemu in gaženemu kmetskemu stanu!

Ta veliki mož bi torej osnoval veliko ljudsko stranko na načelo krščanske skupnosti in medsebojnosti, pravič- nosti in ljubezni. V tej stranki, ki bi družila vse, ki so za ta krščanska načela, bi ustanovil posebne zveze: kmetsko zvezo, delavsko zvezo, zvezo meščanov in obrt- nikov. Te zveze bi skrbele za posebne potrebe posamez- nih stanov. Ker si pa zahteve in želje posameznih stanov včasih nasprotujejo in se križajo, zato bi zastopniki vseh teh zvez sedeli v skupnem osrednjem vodstvu ljudske stranke, da bi se tu pomenili in dogovorili, kako izrav- navati ta nasprotja po načelih krščanske pravičnosti in ljubezni.

Ali ne bi bila taka organizacija našega ljudstva naj- lepša in najboljša po pameti in po načelih krščanske skup- nosti in medsebojnosti? Kdo bi še mogel dvomiti o tem?

In glejte! Takšna stranka, prav takšna, kakršno bi zasnoval tak veliki mož krščanskemu ljudstvu, si je za- snovalo naše ljudstvo s svojimi možmi na katoliških shodih samo! Takšna, prav takšna stranka je (SLS) Slovenska ljudska stranka. To je njena posebnost, ki jo loči od drugih, da je ljudska stranka osnovana na velikem načelu kršćan- ske skupnosti.

Kdor to premisli, ta tudi ne bo nič premišljal, kaj naj reče o »samostojni kmetski stranki«? Ta stranka je za naše ljudstvo prava nesreča! Ti ljudje pravijo, da so za samostojnost našega kmeta, pa razdirajo mogočno jugo- slovansko kmetsko zvezo! Kdaj bo kmet samostojnejši, če bo organiziran v močni kmetski zvezi, ali če bo razprt med seboj? Če človek gleda to stranko »samostojnih«

kmetov, mora z žalostjo spoznati, da so ti gosposki kmetje le priganjači meščanskih liberalnih strank. Ali vede, ali nevede, to je vseeno.

Pošteni kmetski mladenič! Proč od samostojnih! Ti so največji sovražniki kmetске samostojnosti! Tvoje mesto je samo v ljudski stranki! Ta stranka je meč in zastava lepše bodočnosti našega ljudstva!

Kajpada mora ljudska stranka razviti vse svoje sile, da uresniči svoja ljudska in krščanska načela. Bojevati se mora neustrašeno za ljudske pravice, za svobodo, samoupravo v državi, deželi in občini. Potegniti se mora za take gospodarske uredbe v jugoslovanski državi, ki bodo v resnično korist našemu kmetskemu ljudstvu. Obenem se pa mora boriti za vse, kar je v blagor človeštvu; za pravi mir med narodi in državami, za sporazum med narodi, za zvezo narodov, za vse, kar bi moglo preprečiti nove vojske. Doma pa si mora prizadevati, da se ljudstvo vedno bolj izobrazí, da se vedno bolj omika in oplemeniti, da vedno bolj spoznava in vedno bolj ljubi lepo našo zemljo in domovino. Vsi, ki so zavedni pristaši SLS, se morajo truditi, da bi med našim ljudstvom ponehala surovost, neizmerno pijančevanje, ponočevanje in druge take razvade. Le trezen in čist rod je vreden lepše bodočnosti!

Ob volitvah imajo stranke največji pomen. Tedaj se morajo združiti okoli njih vsi, ki so enih misli. Slovenska ljudska stranka je stranka krščanskega ljudstva. Če se naše ljudstvo tega zaveda, naj skrbi za to, da ne bo ob volitvah ne enega moža, ne ene žene, ki ne bi šli v boj za zmago Slovenske ljudske stranke. Zmaga Slovenske ljudske stranke bo zmaga krščanskega ljudstva, zmaga Jugoslovanske kmetске zveze, zmaga prave ljudske volje.

Posamezne stranke v naši državi.

Pri razpravljanju o strankah v naši državi se hočemo ozreti najprej na stranke iz bivše kraljevine Srbije (»srbijske¹ stranke«) in Črne gore, ker so nam te stranke najmanj znane. Nato bomo opisali stranke iz bivše Avstro-Ogrske, katerim so se srbijske stranke deloma priklopile kot zaveznice, deloma se tudi ž njimi spojile. Stevilo poslancev iz bivše kraljevine Srbije znaša 84, iz Črne gore pa 9. Vseh poslancev v narodnem predstavništvu je 288; torej tvorijo srbijski in črnogorski poslanci samo tretjino vseh poslancev narodnega predstavništva. (Mimogrede rečeno je iz tega razvidno, kako napačno je, če kdo pravi, da smo mi »pod Srbi«; saj imajo v novi državi Jugoslaviji poslanci iz pokrajin bivše Avstro-Ogrske dvetretjinsko večino. Mi smo s **Srbi skupaj** v eni državi, v kateri pa ni nobeno pleme **pod** drugim in tudi ne sme biti, ako smo res s Srbi in Hrvati bratje. Poslanci vseh plemen morajo gledati na to, da ne bo nikdar eno pleme nadvladovalo nad drugimi.)

¹ »Srbijanci« so prebivalci bivše kraljevine Srbije, »Srbi« so pa narod, ki prebiva ne samo v Srbiji, ampak tudi v velikem številu v bivši Avstro-Ogrski (v Bosni in Hercegovini, Slavoniji, deloma tudi v Dalmaciji, Bački in Banatu). Srbijancev je bilo po štetju iz l. 1910. 2 milijona 900.000. (Seveda tu niso všteti Srbi iz Stare Srbije in Macedonije, ki so bili l. 1910. še pod turško oblastjo.) Srbov pa je v naši državi po našem mnenju približno polovica vsega prebivalstva. Natančnejše podatke bo dalo šele prihodnje ljudsko štetje, ker je vojna število prebivalstva na Balkanu strahovito izpremenila.

I. Stranke iz bivše kraljevine Srbije.

Med strankami v Srbiji — če izvzamemo socialiste, ki pa imajo samo enega poslanca — nimamo načelnih razlik glede verskega ali socialnega vprašanja, ampak strankam vtisnejo pečat vodilne osebnosti. Kdor bi pa iz tega sklepal, da politično življenje med Srbijanci ni bilo živahno, bi se zelo motil. Pravijo, da je vsak Srb politično opredeljen vsaj tako, kakor so n. pr. Slovenci, in da je prehod iz ene stranke v drugo pri Srbijancih še nekaj mnogo redkejšega nego pri nas. Volilni boji so bili v Srbiji vedno vroči. Ob otvoritvi narodnega predstavništva v začetku marca 1919 so bili Srbi iz bivše kraljevine Srbije razdeljeni na 6 strank.

1. Radikalci.

Najmočnejša stranka so bili radikalci, ki štejejo 40 poslancev samo iz bivše Srbije. K radikalcem so pristopili tudi mnogi poslanci iz Macedonije in iz pokrajin bivše Avstro-Ogrske, tako da združuje danes klub radikalcev kakih 74 poslancev v svoji sredi. Radikalcem pripada n. pr. Nikola Pašić, ki je bil ministrski predsednik med prvo balkansko vojno, ko so osvobodili Srbi svoje brate izpod turškega jarma, in med svetovno vojno, ki je prinesla zedinjenje Srbov, Hrvatov in Slovencev — razen beneških Slovencev in naših nesrečnih bratov na Primorskem in deloma tudi Koroškem — v eno državo. Med vsemi temi vojskami je bila na krmilu radikalna stranka. Nikola Pašić je bil tudi prvi predsednik ministrskega sveta po ujedinjenju Srbije s Hrvati in Slovenci v eno državo, a je že čez nekaj dni odstopil in postal načelnik naše delegacije na mirovni konferenci v Parizu. Njegov prvi naslednik na stolu ministrskega predsednika — Stojan Protić —, ki je sedaj zopet ministrski predsednik, je pravitako pristaš in vodja radikalne stranke. Znana oseb-

nost iz radikalne stranke je tudi bivši finančni minister dr. Momčilo Ninčič, ki je obiskal Slovenijo v pomladi 1919, ko je praznovalo naše delavstvo 25letnico krščansko-socialnega gibanja med Slovenci.

Zanimiva je zgodovina radikalne stranke. Osnovala jo je skupina mladih Srbov, ki so bili prežeti z zapadno kulturo. Program stranke je temeljil na idejah zapadne demokracije in na slovanski orientaciji v politiki. Tačas sta se v Srbiji borili za prvenstvo dve stranki: liberalna (ali kakor se je tudi pozneje imenovala: nacionalna) in napredna. (Obe stranki sta danes v Demokratski zajednici razen Ribarčeve skupine 6 nacionalnih poslancev.) Srbska država je imela zelo nazadnjaško ustavo, srbske množice so bile brez političnih pravic. Demokratičnega parlamenta ni bilo. V zbornici so imeli četrtno mandatov virilisti, ki jih je imenoval kralj. Skupščina ni imela skoro nobenega vpliva na državne finance; o proračunu sploh ni smela sklepati. Tudi vlada ni bila odgovorna skupščini, ampak kralju.

Mlada stranka je začela odločen boj za demokratizacijo srbske ustave in uprave. Politično brezpravne množice so se začele organizirati v njej, čim bolj je vlada pritiskala na mlado gibanje z vojaštvom in vsem mogočim nasiljem. Leta 1883. je prišlo do zaječarske vstaje. Cela vrsta radikalnih voditeljev je bila obsojena na smrt. 1800 strankinih pristašev je sedelo v ječi. Kralj Milan Obrenović je bil obdan od oseb, ki so videle v radikalni stranki silno nevarnost, ki grozi uničiti prestol in dinastijo. Zato je skušal z vsemi sredstvi ubiti radikalno-demokratični pokret.

Pet let po zaječarski vstaji, l. 1888. je prišlo do drugega velikega boja med vlado in radikalc. Silnemu pritisku kmetskih množic, ki so se zbrale v radikalni stranki, se kralj Milan ni mogel ustavljati. Srbija je dobila demokratično, za tisti čas zelo moderno ustavo. Toda Obrenović

niso mogli prenesti zmage radikalcev; čakali so na ugoden trenutek, da ugrabijo ljudstvu pravice, ki so jih morali dati iz rok. Kralj Aleksander je l. 1894. ukinil ustavo iz l. 1888. ter zopet uveljavil staro nazadnjaško ustavo iz l. 1869.

Takrat je stopil boj, ki ga je vodila radikalna stranka za demokratizacijo Srbije in za zunanjepolitično orientacijo, v odločilni štadij. Nad celimi pokrajinami je bilo proglašeno obsedno stanje. Vlada si je izmislila razne afere, ki spominjajo na Friedjungov proces, da bi mogla uničiti radikalne voditelje. Tako se je moglo zgoditi, da sta bila Nikola Pašić in Stojan Protić obsojena na smrt. Stojan Protić je predsedel šest let pri prisilnem delu. Liberalci so inscenirali leta 1899. ivandanski atentat na kralja, kar je dalo vladi dobrodošel povod, da je zaprla vse radikalne voditelje.

S padcem Obrenovićev je končal ta boj in radikalna stranka, ki je stala skoro četrt stoletja v opoziciji, je prišla na vlado. Njen prvi čin je bil, da je obnovila ustavo iz leta 1888. Potem se je oprijela težkega dela, da uredi razrvane srbske finance, kar se ji je posrečilo. Da bi se Srbija gospodarsko osamosvojila od avstrijskega varuštva, je poiskala vlada novih trgov za srbski izvoz. Velevažno je bilo predvsem zunanjepolitično delo. Srbija se je naslonila na Rusi, o in si je znala pridobiti ozkih zvez in velikih simpatij na zapadu. S tem diplomatičnim delom in organizacijo armade je radikalna stranka veliko pripomogla, da je prišel jugoslovanski narod do svobode. (Po »Slovencu« z dne 15. februarja 1920.)¹

¹ Po tem »Slovenčevem« članku je izšla v Učiteljski tiskarni brošurica »Radikalci«, ki jo je spisal »Poznavalec«. Knjižica je pisana z veliko strastjo proti SLS in srbskim radikalcem. Na podlagi te knjižice dostavljamo, da je bila radikalna stranka že pod Obrenović včasih za kratko dobo na vladi. Tudi po letu 1903. niso bili radikalci na vladi neprestano. Sicer pa tega tudi »Slovenec« ne trdi. Ostro pa napada knjižica Pašića. Mi nimamo nikakega vzroka, da bi se vlekli za katerokoli osebnost. Naše mnenje je, da naj o stvari poda objek-

Najvažnejši list radikalcev je dnevnik »Samouprava«; glasili radikalcev sta tudi »Politika« in »Tribuna«.

2. Radikalni disidenti.

Od radikalne stranke se je med svetovno vojsko na Krfu ločilo šest poslancev, ki tvorijo klub radikalnih disidentov. Tem je pripadal umrli predsednik narodnega predstavništva dr. Dragoljub Pavlović, dalje notranji minister Matko Trifković, ki mu je bila ob ministrski krizi v jeseni 1919 poverjena sestava novega kabineta, ki ga pa pozneje regent iz neznanih vzrokov ni potrdil. Znana osebnost iz kluba radikalnih disidentov je tudi bivši minister Nastas Petrović. Člani kluba radikalnih disidentov gredo ob sedanjí grupaciji strank v zbornici deloma z Demokratsko zajednico, deloma s sedanjo vlado.

3. Samostalci.

Samostalna stranka šteje 25 poslancev. Pridružila se je v celoti Demokratski zajednici. Klubu samostalcev pripada bivši ministrski predsednik dr. Ljuba Davidović, dalje bivši železniški minister Milorad Drašković, bivši minister za javna dela Vulović in drugi. Med samostalci je tudi nekaj republikancev, ki jih vodi Jaša Prodanović. Ta je ustanovil poseben republikanski klub, ki šteje štiri poslance. Republikanci izdajajo tudi svoje glasilo. Samostalcem prijazen je list »Polet«.

Stranka samostalcev je nastala po umoru kralja Ale-

tivno sodbo zgodovina. — Mi ne moremo kontrolirati »Poznavalčevih« posameznih trditev, toda vendar nam kaže ona strupena krivičnost, s katero govori o SLS (n. pr. na strani 22.), ki jo vendar mora od bližje poznati, da od nje nimamo pričakovati objektivnosti. Tam imate taka pretiravanja in zavijanja resnice, da bi bil »poznavatelj« storil tudi s svojega stališča bolje, če bi jih bil opustil. Kajti če vem o kom, da je potvoril resnico v slučaju, ki ga sam dobro poznam, se mi omaja tudi vera v njegove druge trditve.

ksandra na ta način, da se je del radikalne stranke odcepil in se imenoval mlade radikalce, samostalne radikalce ali samostalce. (Glej brošuro »Radikalci« na str. 16!) Po prvih volitvah sta prišli obe stranki približno enako močni v parlament.

4. Naprednjaki.

Napredna stranka ima v zbornici šest poslancev. K naprednjakom spadata brata Marinković, Vojo in Pavle (poslednji je bil minister prosvete), dalje bivši minister za prehrano Milivoje Jovanović. Naprednjaki izdajajo dnevnik »Pravda«; v njihovem smislu piše »Epoha«. — Naprednjaki so vsi vstopili v Demokratsko zajednico.

5. Nacionalci.

Med nacionalci ali liberalci, kakor so se poprej imenovali, ki štejejo 14 poslancev, ločimo dve skupini: prvo skupino, ki je nekaj mesecev po otvoritvi narodnega predstavništva pristopila k Demokratski zajednici, vodita bivši finančni minister dr. Veljković in Popović (osem poslancev), drugo skupino, ki gre s sedanjo vlado, pa trgovski minister Stojan Ribarac (šest poslancev). Nacionalcem prijazen list so »Večerne Novosti«.

6. Komunisti.

Srbske socialiste, ki so pa vsi komunisti, zastopa v zbornici Dragiša Lapčević. Izraz »zastopa« ni točen, ker Dragiša Lapčević doslej sploh ni zahajal k sejam zbornice, ker stoji na revolucionarnem stališču, da se morajo zahteve proletariata uresničiti potem revolucije, ne potem parlamenta.

Kakor kažejo vsa znamenja, se bo socialistična stranka skoro brez izjeme združila s komunisti. Program obeh strank je v bistvu enak; samo taktika komunistov je bolj

nasilna, nego taktika socialistov. Socialisti so hoteli doseči izboljšanje delavskih razmer zakonitim putem, z delovanjem v parlamentu in občinskih odborih v zvezi z drugimi strankami, komunisti pa hočejo vreči vsako vlado, ki ni komunistična, in uvesti mesto nje diktaturo (samovlado) proletariata. Seveda pridejo po takih komunističnih prevratih navadno na krmilo ljudje, ki nimajo nobenega pravega pojma o tem, kako težko delo je to, če hoče kdo državo res dobro voditi, ker navadno nimajo na tem polju nikakih izkušenj. Vsake umetnosti se je treba učiti, tudi umetnosti vladanja. Te umetnosti pa se nauči politik samo s praktičnim delom v občinskih odborih in parlamentih. Kdor hoče priti na vlado, naj poprej pokaže s praktičnim delom, da ne zna samo govoriti o stvareh, ki večkrat sploh niso izvedljive, ampak da zna tudi v dejanskem življenju priti s pametnimi predlogi in dejanji.

Komunistom je ideal ruska revolucija. Na Ruskem je vladal neznosen absolutizem. Ogromen del zemlje je bil v rokah veleposestva, uradništvo in častništvo je postopalo z ljudstvom dostikrat ošabno in surovo. Med ruskim kmetom in delavcem na eni strani in med bogatimi sloji ter uradništvom na drugi strani je zijal skoro nepremostljiv prepad, ki ga je ljudstvo občutilo tem bolj, ker so se takozvani meščanski stanovi dostikrat odlikovali tudi po preziranju delavskega in kmetskega ljudstva. Zato je bila tudi revolucija nižjih slojev proti vladajočim in posedujočim temu primerno huda.

Pri nas so razmere bistveno drugačne. Nikdo ne bo trdil, da je pri nas vse tako, kakor bi moralo biti. Toda vendar je v Sloveniji in Srbiji veleposestva sila malo (v celi Srbiji je n. pr. samo 83 posestev, ki obsegajo več nego 100 ha. Glej »Narodni Gospodar« XXI., stran 26!); in še to se bo razdelilo potom agrarne reforme, kakor tudi veleposestva na Hrvaškem (tam znašajo 27-25% vse zemlje), v Bosni, Banatu in drugod. Tudi med posameznimi stanovi

vsaj pri nas v Sloveniji ni bilo nikdar niti od daleč tistega nasprotja kakor n. pr. v Rusiji. Podobno je tudi v Srbiji.

Rusija je bila v socialnem oziru zelo bolna, zato je prišla operacija, ki je rezala brez usmiljenja. Če je rana n. pr. na nogi velika in ognojena ter se drugače ne da ozdraviti, je pač treba nogo odsekati. Nikdo pa ne bo sekal noge, če se bolezen da drugače, z milejšimi sredstvi ozdraviti. Tisti politik, ki misli, da je treba vsako socialno bolezen zdraviti z revolucijo, je podoben zdravniku, ki bi vsakemu bolniku, ki ga boli prst na nogi, odrezal celo nogo.

Ne revolucije, ampak evolucijo! Ne podirati vsega, kar je sedaj, ker se pri tem uniči tudi mnogo dobrega, ampak delati neprestano na to, da se popravi, kar je na sedanjih razmerah nezdravega!

Socialisti imajo v Belgradu dva dnevnika: »Radniške Novine« in židovsko komunistično glasilo »Slobodna Reč«.

Poslanci iz Črne gore.

Črnogorci tvorijo v narodnem predstavništvu poseben klub poslancev iz Črne gore in ne pripadajo nobeni stranki. Vodil jih je Marko Daković, ki je pa meseca marca odložil svoj mandat.

Tako smo si torej ogledali stranke iz bivše kraljevine Srbije in Črne gore ne samo po njihovem prvotnem sestavu pred združenjem z nami, ampak smo zraven tudi označili, kako je vplivalo nanje razširjenje narodnega predstavništva vsled prihoda poslancev iz bivše Avstro-Ogrske. Poslanci iz bivše Avstro-Ogrske so bili ob otvoritvi narodnega predstavništva razdeljeni v štiri glavne skupine: Jugoslovanski klub, Demokratska zajednica, socialisti in Narodni klub. O programu teh skupin bomo govorili podrobneje v nastopnem odstavku. Srbijanski poslanci so se torej v narodnem predstavništvu razcepili v dve skupini:

manjšina (samostalci, naprednjaki, polovica radikalnih disidentov in nacionalcev) se je pridružila Demokratski zajednici, radikalci z drugo polovico nacionalcev in radikalnih disidentov pa so se v avgustu 1919, ko je prevzela vlado Demokratska zajednica v zvezi s socialisti, združili z Narodnim klubom in Jugoslovanskim klubom v opozicijski blok. Ta opozicijski blok ni bil morebiti enoten klub ali posebna organizacija, ampak samo kooperacija strank od slučaja do slučaja v skupnih zadevah. Opozicijski blok je po številu poslancev za nekaj glasov močnejši nego stranke demokratsko-socialistične vlade. V februarju 1920 se je sestavila vlada iz bivše opozicije. Da bomo razumeli moč in sestavljenost sedanje vlade in opozicije, se moramo ozreti na

II. Stranke iz pokrajin bivše Avstro-Ogrske.

Poslanci iz bivše Avstro-Ogrske so razdeljeni v štiri večje skupine.

1. Jugoslovanski klub.

Jugoslovanski klub je štel prvotno 19 članov, in sicer 16 Slovencev (načelnik dr. Anton Korošec, Janez Brodar, Josip Fon, Josip Gostinčar, Franjo Grafenauer, dr. Josip Hohnjec, dr. Franjo Jankovič, dr. Joža Lovrenčič, France Pišek, dr. Lovro Pogačnik [na njegovo mesto je predlagala SLS Ivana Roškarja], dr. Fran Schaubach, dr. Ivan Shvegél, Fran Smodej, Anton Sušnik, Janez Štercin, Janez Vesenjak) ter 3 Hrvate (Stanko Banić, dr. Velimir Deželić in dr. Ivan Šimrak). Pozneje se je »Pučki stranki« pridružil še poslanec Fra Didak Buntić, ki pa svojega pristopa v Jugoslovanski klub še ni prijavil. Izmed slovenskih poslancev Slovenske ljudske stranke jih pripada 5 kmet-

skemu stanu (Brodar, Grafenauer, Pišek, Roškar, Štercin), 1 delavskemu (Gostinčar), 3 duhovskemu (dr. Korošec, dr. Hohniec, Smodej), 3 so profesorji (dr. Lovrenčič, Sušnik, Vesenjaki), 2 sta sodnika (Fon, dr. Schaubach), 1 je bivši konzul (dr. Shvegel) in 1 zdravnik (dr. Jankovič). Umrli dr. Pogačnik je bil uradnik bivše dežele kranjske. Član Jugoslovanskega kluba dr. Jankovič je bil tudi podpredsednik narodnega predstavništva, dokler ni postal minister vere.

Klub stoji na krščanskem temelju. V verskem oziru zastopa veljavnost krščanskih načel v javnem in zasebnem življenju, v **socialnem oziru** stoji na stališču krščanskega solidarizma (vzajemnosti), ki želi doseči složno sodelovanje vseh stanov tako, da bo vsak stan plačan po svojem delu, se zavzema za združništvo na vseh poljih (pri nakupu in prodaji blaga, pri denarnem prometu, pri ustanovitvi in vodstvu industrijskih podjetij) ter skuša s tem pobijati kapitalizem in oderuštvo v vseh oblikah. Radi svojega socialnega programa, po katerem naj bo glavni vir blagostanja vsakega posameznika delo in ne kapital, je seveda tudi za izvedbo agrarne reforme v širokem obsegu, širjem nego je bilo to ljubo bivši demokratsko-socialistični vladi, obstoječi po večini iz zastopnikov bogatih slojev.

Da ne bô nikake nejasnosti, pripomnimo še to, da zastopa Jugoslovanski klub stališče, da naj se izvede agrarna reforma enako pri vseh veleposestvih, pa najsi bodo v rokah posestnikov posvetnega ali duhovnega stanu. Skušnje zlasti na Hrvaškem so pokazale, da se tudi duhovnik najlažje posveti celega svoji duhovniški službi, ako nima prevelikih skrbi z upravo kakega velikega posestva. Pravtako pa seveda duhovnik ne more vršiti svojih stanovskih dolžnosti kot duhovnik, če ima tako malo dohodkov, da mu zavzame ves čas samo skrb za gmotni obstoj. Tudi take fare so med Hrvati, kjer duhovnik od

svojih dohodkov naravnost ne more živeti. Kakor povsod, je tudi tu treba doseči pametno sredo. Zato so ob razpadu Avstrije jugoslovanski škofje na skupnem zborovanju prostovoljno obljubili razdelitev cerkvenih veleposestev v korist ljudstvu brez zemlje, ki je trpelo v vojski.

V političnem oziru stoji stranka na odločno demokratičnem stališču in zahteva parlamentarno vlado, sestavljeno iz zastopnikov ljudstva, ki jih volijo vsi moški in ženske brez razlike stanu in izobrazbe, ki so dovršili 21. leto. Ker se bori proti vsem privilegijem, obsoja tudi nedemokratske poskuse bivše »demokratične« vlade, ki hoče pri ženskah delati glede volilne pravice razliko med ženskami, ki imajo gotovo izobrazbo, na eni strani, in med masami kmetskega ženstva na drugi strani. Ali naj imajo vse ženske volilno pravico ali pa nobena! Največ sta v svetovni vojski trpela kmetijski in delavski stan in nimata nobenega razloga, da bi dopustila, da bi sedaj, ko je treba državo nanovo urediti, vladali kakšni privilegiji za ženske z gotovo izobrazbo. Če višja izobrazba med vojno ni nalažala hujših dolžnosti (ampak je bilo obratno, da so bili baš kmetijski in delavski stanovi najštevilnejše zastopani v vseh strelskih jarkih), ne bo izobrazba tudi v mirni dobi dajala pretveze za neopravičeno podeljevanje predprav. Saj vsakdo ve, da je bilo med vojno za človeka tem slabše, čim manj je bil izobražen in čim manj je bil premožen. Uradnik, trgovec, bogatejši posestnik, izučen delavec se je mogel včasih oprustiti vojaške službe, reven posestnik in neizučen delavec pa nikdar ne. Izobraženi stanovi so dosegli pri vojakihi šarže in so bili kolikortoliko bolje plačani, dočim neuki človek ni mogel napredovati preko infanterista za bojno črto. In sedaj naj bi tisti stanovi, ki so med vojsko v resnici največ trpeli, imeli najmanj političnih pravic?

O strankinem programu bomo obširneje govorili pozneje: tu smo označili samo nekatere glavne točke, po

katerih se loči stranka od drugih. Jugoslovanski klub stoji v verskem, socialnem in političnem oziru na stališču, kakor ga je med nami utrdil pokojni dr. Krek. Mirno lahko rečemo, da ne bo nikdar mogla nobena stranka izdelati programa, ki bi bil z ozirom na časni in večni blagor širokih slojev našega naroda primernejši. V stranki je prostora za vse stanove, pravtako za kmeta in delavca kakor za obrtnika, pa tudi za uradnika, učitelja in trgovca. Vsi stanovi so potrebni, naloga politike mora biti ta, da ne hujska stanu proti stanu, ampak da odkáže vsakemu stanu delo in plačilo, ki je primerno njegovemu pomenu za družbo in njegovemu delu.

Krekove ideje so se že pred vojsko razširile tudi na Hrvaškem in rode tam sadove, ki kažejo njihovo velikansko privlačnost in takorekoč dokazujejo tudi njihovo resničnost. Hrvatsko ljudstvo je v programu ljudske stranke ali, kakor jo imenujejo Hrvatje, »Pučke stranke« (puk = ljudstvo), zagledalo takorekoč rešitev iz sedanjih težkih razmer, težkih na eni strani radi širjenja boljševizma, ako se preveč ojači moč kapitalistov in bankokratov, na drugi strani zaradi ogromne škode, ki jo trpi naša država vsled pomanjkanja poštenosti v javnem in zasebnem življenju. **Nobene stvari ne manjka v naši državi tako zelo kakor — poštenosti.** Slaba tolažba za nas je to, da drugod ni nič bolje. Škandali na naših železnicah iz polpretekle dobe, kjer je dokazanih nebroj slučajev, da je bilo treba podkupiti železniško osebje, ako je hotel človek dobiti vagon živeža iz Slavonije, in bujno cvetoče oderuštvo v trgovini dokazujejo to nedvomno. Vsi, ki želijo naši državi dobro, razvidijo iz tega, da pri nas ne bo bolje, dokler se ne ojači med ljudstvom zopet verska zavest, ki bo učila vsakega posameznika, da bo za svoja dejanja dajal enkrat neizprosni odgovor pred večnim sodnikom.

Kršćanstvo pa ne uči človeka samo poštenosti,

ampak zahteva od njega tudi **pravičnost**. Ali je pravično, če se kopiči premoženje v rokah malega števila bogatinov, dočim trpi velik del ostalega ljudstva bedo? Zato izvira iz krščanskega stališča ljudske stranke tudi njena zahteva po socialni pravičnosti, ki gre za tem, da se potom združništva in organizacije vseh slojev prepreči širjenje kapitalizma.

Da bo pa ljudstvo moglo uveljaviti svoje verske in socialne zahteve tudi v javnem življenju, zato rabi **politične moči**, ki jo more dobiti samo potom splošne, enake in direktne volilne pravice za vse moške in ženske.

Za tem programom bo bržkone šel pri bodočih volitvah velik del hrvaškega ljudstva in število članov Jugoslovanskega kluba se bo morebiti podvojilo ali še bolj povečalo. Saj se program, ki ga ima ljudska stranka, ne bo nikdar preživel, ampak bo vedno prav tako aktualen in modern kakor krščanstvo. Kako močna je Pučka stranka na Hrvaškem, nam dokazuje dejstvo, da izdaja že sedaj 4 dnevnike; ti so:

1. »Narodna Politika« v Zagrebu.
2. »Jugoslavija« v Sarajevu.
3. »Jadran« v Splitu.
4. »Hrvatska Obrana« v Osijeku.

Poleg tega izdaja še 5 tednikov; ti so:

1. »Narodna Sloboda« v Mostaru.
2. »Narodna Svijest« v Dubrovniku.
3. »Seljačke Novine« v Zagrebu.
4. »Radnička Borba« v Zagrebu.
5. »Djakovske Pučke Novine« v Djakovem.

Med Slovenci izdaja SLS celo vrsto listov in publikacij; glavni med njimi so: »Slovenec«, »Večerni list«, »Domoljub«, »Straža«, »Slovenski Gospodar«, »Narodni gospodar«, »Mir«, »Murska Straža«, »Novine« (v prekmurskem narečju), »Jugoslovanski obrtnik« i. dr.

V zmislu krščansko-socialnega programa piše tudi »Cristlichsoziale Volkszeitung« v Osijeku.

2. Demokratska zajednica.

V sedanjem parlamentu je bila najmočnejša stranka Demokratska zajednica. Demokratska zajednica pravzaprav ni stranka, ampak je združenje več strank, ki so sicer samostojne; te stranke so: JDS (Pribičević, dr. Kramer) s 74 poslanci, samostalci s 25 poslanci, Veljkovičeva skupina nacionalcev z 8 poslanci in naprednjaki s 6 poslanci. Število vseh poslancev, združenih v Demokratski zajednici, znaša okrog 113. Če prištejemo še 2 radikalna disidenta, jih je 115. Iz kakih sestavin je sestavljena Demokratska zajednica? Pravijo, da spoznaš človeka najbolj po družbi, v kateri se nahaja. V Demokratski zajednici so slovenski liberalci, ki so se prekrstili malo pred razpadom Avstrije v Jugoslovansko demokratsko stranko (JDS). Imajo 11 poslancev, med katerimi ni nobenega kmeta, nobenega delavca in nobenega obrtnika; vsi brez izjeme so ali odvetniki ali uradniki. A to je nazadnje vseeno. Človeka ne smemo soditi po njegovem stanu, tudi ne po njegovih besedah, ampak po dejanjih. Razočaranja, ki jih je prinesla svetovna vojna, so dozorila v nas prepričanje, da je mogoče samo na to kaj dati, kako človek dela, ne pa na to, kaj govori. Kako je torej stališče Demokratske zajednice v verskem, socialnem in političnem oziru?

a) V verskem oziru.

Demokratski minister je predložil javnosti načrt novega šolskega zakona, po katerem nima Cerkev svojega zastopnika ne v krajnem, ne v okrajnem in ne v pokrajinskem šolskem svetu. Vzgoja ni več versko-nravna, kakor je bila pri nas po dosedanjih zakonih, ampak »naloge narodnih šol je, da vzgajajo deco v narodnem in

moralnem duhu« (člen 1). Vrh tega predlaga zakonski načrt za privatne šole take težkoče, da bi bile skoro uničene vse samostanske šole in tudi škofovi zavodi v Št. Vidu. Načrt namreč pravi (člen 27): »V privatnih šolah s pravico javnosti so ob koncu šolskega leta izpiti pod predstvom šolskega nadzornika. Za te izpite plačajo predstojniki teh šol dnevnice šolskemu nadzorniku. Izpričevala, ki jih izdajajo privatne šole, veljajo samo tedaj, če jih je podpisal šolski nadzornik.«

Oglejmo si krivičnost tega načrta! Vzemimo n. pr. škofove zavode v Št. Vidu! Vsi profesorji so izprašani za svojo stroko kakor profesorji na drugih srednjih šolah. Zavod ima pravico javnosti in deželni šolski nadzornik ga mora pravtako nadzirati, ali vrši svojo nalogo, kakor vse druge šole. Ako ne vrši svoje naloge, mu more država vsak dan odreči pravico javnosti. Jasno je, da se morajo učenci v škofovih zavodih učiti prav toliko kakor na drugih gimnazijah. Naša država vedno toži, da ji manjka denarja. Škofovi zavodi državo ne stanejo skoro nič! Naj bo torej država hvaležna, če ji ljudstvo samo vzdržuje vzgojo dijakov, za katere bi sicer morala skrbeti država na svoje stroške! Toda namesto, da bi država iz teh razlogov podpirala privatne šole, pa hoče starše odvrniti od tega, da bi pošiljali otroke v privatne šole. Na drugih šolah dobi dijak koncem leta izpričevalo, da je zrel za prestop v višji razred, ako je bil med letom priden in vesten, na privatnih šolah bi pa moral vso stvarino koncem leta še enkrat ponavljati in delati še poseben izpit pred šolskim nadzornikom! Jasno je, da bi to zahtevalo od dijakov takega napora, da bi prihajali s srednjih šol dijaki še bolj bolehní in nervozni, nego prihajajo sedaj.

Kar smo rekli tu o škofovih zavodih v Št. Vidu, to velja več ali manj za vse šole, ki jih vzdržujejo pri nas Cerkev ali samostani.

Kakor rečeno, je to šele načrt šolskega zakona in

upamo, da se v sedanji obliki ta načrt ne bo nikdar sprejel kot zakon, toda že iz tega načrta je razvidno, da v verskem oziru ne moremo Demokratski zajednici zaupati, ker je pričela kazati na tem polju svoje dosedaj bolj ali manj prikrivane — kremplje. Da bo na tem polju šlo dalje, če bi imela Demokratska zajednica dovolj moči, nam kaže n. pr. notica, ki je izšla v »Slovincu« dne 31. januarja 1920:

»Pokrajinska vlada Sarajevo je izdala okrožnico, v kateri se prepovedujejo katoliške Marijine kongregacije in v katerih se pravi, da ni potrebno, da bi se dijaštvo udeleževalo maše ob nedeljah in praznikih.«

Da se to ne zgodi, za to mora poskrbeti ljudstvo pri volitvah.

Med svetovno vojsko se je nepoštenost strašno razpasla ne samo med nižjimi krogi, ampak pravtako ali celo še bolj med višjimi. Po krivdi vladajočih krogov se je zaupanje ljudstva do vlade in izobraženih krogov sploh po vseh državah silno omajalo. Posledica brezvestnih vlad je boljševizem, samopomoč ljudstva proti slabim vladam. Kdor hoče delati na to, da ozdravi svet, duševno in gmotno opustošen po svetovni vojski, ta se mora truditi, da se dvigne morala pri ljudstvu in pri vladah. Morala je pa imela vedno svojo glavno opero v verskem prepričanju. Kdor skuša danes iz osebnih ali strankarskih razlogov zmanjšati vpliv religije na človeka, ta ovira ozdravljenje človeštva iz sedanjih bolezni, ta ovira tudi notranjo konsolidacijo naše države, pa najsi se tudi trudi, zelo trudi in ima sicer dobre namene pri svojem prizadevanju.

b) V socialnem oziru.

Demokratska zajednica stoji tudi na stališču agrarne reforme, ne gre pa tako daleč, kakor je to s socialnega stališča upravičeno. Demokratsko-socialistična vlada namerava pustiti veleposestnikom 70 ha obdelane zemlje,

dočim stoji SLS na stališču, da je 30—35 ha obdelane zemlje najvišja mera, ki jo sme imeti en gospodar v svoji lasti. Sicer naj pa to mero določi v posameznih pokrajinah ljudstvo samo.

c) V političnem oziru

stoji Demokratska zajednica na nedemokracičnem stališču, ker hoče volilno pravico v občinah dati samo onim ženskam, ki imajo štiri razrede srednje šole ali osem razredov ljudske šole, ter industrijskim delavkam, ne pa tudi kmetskimi ženami in dekletom. Ta določba je tako krivična, da je tudi pristaši Demokratske zajednice ne morejo braniti z nobenim razlogom. Če pri moških ni razlike glede izobrazbe pri volitvah, je ne sme biti tudi pri ženskah.

Iz tega je razvidno, da pri strankah Demokratske zajednice ni in ne more biti prostora zastopnikom krščanskega ljudstva.

3. Socialno-demokracična stranka.

Ta stranka ima v parlamentu 11 poslancev; če ji prištejemo še komunista Dragišo Lapševiča, jih je 12; med njimi je 5 Slovencev. Socialni demokrati so bili od avgusta 1919 do februarja 1920 člani vlade in so imeli v ministrskem svetu 3 zastopnike. Če jih sodimo po njihovih delih, moramo o njih reči to-le: oni so soodgovorni za vse, kar je storila vlada Demokratske zajednice. Saj je jasno, da bi morali izstopiti iz vlade, če bi ne bili zadovoljni z načinom vladanja. Oni so torej zadovoljni s tem, da se je v volilnem načrtu za občine odrekla kmetskim ženami volilna pravica.

Naši socialisti so izdali v januarju 1920 dva letaka, v katerih so razložili svoj program. Iz tega programa je razvidno, da nas loči od socialne demokracije v prvi vrsti versko stališče. Šola naj bo, kakor pišejo v svojem »Letaku

št. 2«, »neodvisna od Cerkve«. Vsi vemo, kaj to pomeni: v šoli naj se izloči vpliv Cerkve. V istem letaku zahtevajo tudi »pravico popolne ločitve zakona«, kar jasno nasprotuje krščanskemu stališču o nerazdružljivosti zakona. Tudi s čisto človeškega stališča vzeto je jasno, da je možnost ločitve zakona lahko vir največje nesreče za vsako družino. Mi pravimo: kdor nima takrat, ko je polnoleten, toliko pameti, da bi mogel svojo bodočo tovarišico ali svojega bodočega tovariša v življenju toliko presoditi, da bi spoznal, ali bo mogel z njim skupaj živeti ali ne, ta duševno še ni zrel za zakon in naj ostane v samskem stanu toliko časa, dokler si ne pridobi potrebnega poznanja ljudi. Že možnost sama na sebi, da se moreta mož in žena ločiti in nanovo poročiti, je vir mnogih skušnjav in velika potuha za oba zakonska. Marsikako nespornost je se v družini poravna, če vesta mož in žena, da morata živeti do smrti skupno ali pa ločeno, toda ne da bi se smela nanovo poročiti. Ljudje se bodo poročali še mnogo bolj lahkomišno nego sedaj, če jim bo dajala potuho zavest: »če ne bo dobro, se bova pa ločila«.

Ločitev zakona je torej velika nevarnost za srečo v družinskem življenju. Zanimivo je, da se teženje po ločitvi zakona ne pojavi skoro nikdar pri kmetih, ki imajo dovolj težkega dela in skrbi, ampak v največjem številu med bogatimi mestnimi lahkoživci. Žalostno je, da se za tako stvar zavzema socialna demokracija. Sicer pa je naravno, da je vsaka stranka, ki ima na programu boj proti veri, tudi za ločitev zakona. Če naša vera ni prava, če ni posmrtnega življenja, potem je res treba prepustiti nebesa »angelom in vrabcem«, kakor pojejo za Heinejem socialni demokrati (glej Krekov »Socializem«, str. 312), in si jih napraviti na zemlji, četudi na račun zapuščene žene ali svojih otrok. Čim manj bo med ljudmi krščanstva, toliko več bo — razporok. Zato gre boj proti krščanstvu vedno skupaj z bojem za ločitev zakona.

Sploh moramo reči, da med programom SLS in socialne demokracije, kar se tiče pomoči za delavski stan proti kapitalu, ni bistvenih razlik, če izvzamemo boj proti zasebni lasti. Obe stranki skušata organizirati delavski stan, da doseže boljše pogoje za delo, zavarovanje za starost in onemoglost itd. Največjo razliko tvori pač socialno-demokratsko kulturnobojno stališče, od katerega nimajo delavci nič drugega nego samo škodo. Da nima gibanje za izboljšanje delavskega položaja v sedanjih časih prav nobene zveze z bojem proti Cerkvi, nam dokazujeta Anglija in Amerika, kjer tega boja ne vidimo. (Glej tozadevno Krekov »Socializem«, odstavek »Ameriški socializem in vera« na str. 530.) Pokojni dr. Krek je pričakoval, da bo razvoj stranke tudi pri nas odvrnil socialno demokracijo od nezmislivega kulturnega boja. »Jaz sem si tega svest,« je rekel socialnim demokratom v dunajski zbornici dne 25. julija 1909, »da stranka, ki je v tako tesnem stiku z resnostjo življenja, kakor vaša, ne more trajno ostati veri sovražna.« Tudi pedagog Foerster pravi, da ga je baš poglobitev v resnično življenje naučila ceniti krščanstvo. (Primerjaj »Slov. Učitelj«, XXI, str. 11.)

Pri nas je prišel kulturni boj v delavsko gibanje na ta način, da sta bila glavna početnika socialne demokracije — Marx in Lasalle — žida in strastna sovražnika krščanstva. »Verskega mišljenja in življenja ni bilo pri Marxovih. Otroci so se vzgajali svobodomiselnost. Splošno opazamo, da socialno-demokratski voditelji, ki se tako silno zaganjajo v vsako religijo, niso imeli verske vzgoje. Zato tudi niso čutili, kaj pomenja versko prepričanje, zasajeno v mlada srca. Marx govori o religiji vedno z nekim lahnim zaničevanjem, kakor bi ne pomenjala nič važnega in kakor bi se mu komaj zdelo vredno ziniti o njej.« (Krekov »Socializem«, str. 334.) Kako nesrečno je življenje brez vere, je lahko opazoval Marx na svoji lastni hčeri Eleanor, ki je živela v divjem zakonu z dr. Avelingom, angleškim so-

cialistom, ki se je zastrupila vsled zapravljivega in razkošnega življenja svojega druga. Lasalleovo življenje je pa bilo sploh v mnogem oziru umazano; on je padel v dvo-boju z zaročencem dekleta, s katerim se poročiti mu niso dovolili dekletovi starši (Krekov »Socializem«, str. 356).

Življenje ustanoviteljev socialne demokracije govori torej jako odločno — proti njihovim verskim in moralnim nazorom.

Ali sledijo tudi slovenski socialni demokrati glede kulturnega boja svojim nemškim tovarišem? Dà. Oglejmo si n. pr., kar je pisal socialno-demokratski dnevnik »Naprej« v Ljubljani o evharistiji dne 22. septembra 1919:

»Ali ni samoposebi razumljivo, da je dijak 20. stoletja proti veronauku v šolah? Dijak, ki vendar dela z razumom, ki je zmožen misliti s svojo glavo, se gotovo ne zmeni za protilogično čvekanje popovo. Vse besedičenje papeževega hlapca zadene samo na posmeh. Sramotno bi bilo za dijaštvo, če bi še danes ne izprevidelo, da ta vera v izpréminjanje vina in kruha v boga, v brezštevilne svetnike, vdove božje, hudiče in ne vem v kaj še vse nima resne znanstvene podlage. Vse to si je izmislila, mati cerkev' po Kristusovi smrti.«

Jasno je, da krščanski delavec ne more s svojim glasom in s plačevanjem prispevkov podpirati stranke, ki piše v svojem glasilu take stvari.

Pač pa bo morala zgodovina priznati socialni demokraciji, da si je pridobila veliko zaslug za izboljšanje gmotnega stanja delavstva, zlasti v Avstriji in Nemčiji. Škoda je samo, da se je gmotno izboljšanje delavskega stanu godilo tolikokrat — in to čisto brez potrebe — na račun duševnega življenja delavcev. Upamo, da pridejo časi, ko bo vsak delavec strokovno organiziran in gmotno dobro situiran, ne da bi se mu pri organizaciji ubijala v glavo mržnja proti Cerkvi.

Kakor smo omenili že poprej, se je ogromna večina

delavstva združila s komunisti, ki imajo, kakor rečeno, isti program s socialisti, samo da se vdajajo napačnemu mnenju, da bo takrat bolje na svetu, kadar bo nasilno vržen ves sedanji družabni red. Revolucijo napraviti je večkrat lahko; toda težko je napraviti — red, kakor nam to kažeta Rusija in Madžarska, pa tudi Nemčija.

Edina prava rešitev vseh socialnih in mednarodnih vprašanj je izražena v nauku, da smo »ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi«.

4. Narodni klub.

Poleg teh strank imamo še Narodni klub (26 poslancev), ki združuje v svoji sredi Hrvate brez ozira na svetovno naziranje. V njem so duhovniki (Šegvić, Špinčić, dr. Rittig i. dr.) in svobodomiselci. Klub stoji na stališču avtonomije hrvaškega dela naše države in se je protivil centralističnim težnjam bivše vlade; zato je bil zaeno z radikalci, delom nacionalcev in radikalnih disidentov ter Jugoslovanskim klubom v opoziciji proti demokratsko-socialistični vladi.

5. Posamezne manjše skupine.

Poleg navedenih večjih strank imamo v narodnem predstavništvu še nastopna kluba:

a) klub nezavisnih demokratov (dr. Medakovićeve skupina) s 7 poslanci;

b) klub Bunjevcev, Šokcev in Slovakov s 5 poslanci.
7 poslancev ni pri nobenem klubu (dr. Smolaka, dr. Trumbić, dr. Tresić-Pavičić, Banjanin i. dr.).

Pregled vseh klubov in poslancev v narodnem predstavništvu.

V nastopnem podamo pregled klubov in neorganiziranih poslancev v narodnem predstavništvu. Pri tem se držimo istega sporeda kakor doslej. Že naprej moramo omeniti to, da za popolno točnost vsaj pri ednicah ne moremo vedno jamčiti, ker se take številke skoro vsak mesec, če ne še večkrat, nekoliko izpreminjajo, ker tuptam kak poslanec izstopi iz kluba in gre k drugi skupini. Zato velja vsaka taka statistika v vseh posameznostih takorekoč samo za gotov dan, kakor je samoposebi umevno.

V narodnem predstavništvu so nastopne skupine:

1. radikalci	74	poslancev,
2. radikalni disidenti	5	»
3. samostalci	25	»
4. naprednjaki	6	»
5. nacionalci (poprej liberalci):		
a) Velkovičeva skupina	8	»
b) Ribarčeva skupina	6	»
6. komunist	1	»
7. poslanci iz Črne gore (pri nobeni stranki)	9	»
8. Jugoslovanski klub	19	»
9. Jugoslov. demokratska stranka (JDS)	74	»
10. socialisti	11	»
11. Narodni klub	26	»
12. nezavisni demokrati (dr. Medaković i dr.)	7	»

13. Bunjevci, Šokci in Slovaki . . .	5 poslancev,
14. republikanci	4 »
15. poslanci, ki niso pri nobenem klubu	7 »
	287 poslancev.

D o s t a v e k.

Ko je bila statistika že sestavljena, je prinesel »Slov. Narod« z dne 27. februarja 1920 pregled strank v narodnem predstavništvu, ki se v celoti popolnoma ujema z našim, v malenkostih pa nasprotuje pravtako našemu kakor samemu sebi. Članek pravi namreč, da šteje narodno predstavništvo 289 poslancev; če pa seštejete natančno vse številke, ki jih članek navaja, pa dobite samo vsoto 284. A to so malenkosti. Mislimo, da je poročevalec porabil na radikalne disidente, ker jih nikjer ne omenja; s temi vred bi bilo poslancev 289.

Zanimivo pa je v tej statistiki, da navaja, koliko je med poslanci Srbov, Hrvatov in Slovencev. Srbov je 184 (približno polovica od teh je Srbijancev in Črnogorcev, namreč 93 ali 94), Hrvatov 68, Slovencev 31 in 1 Slovak. Med Srbi so tu všteti tudi vsi poslanci mohamedanske vere.

Samostalcev, naprednjakov, Veljkovićeve skupine in JDS ne navaja članek posebe, ampak pravi samo, da ima demokratska stranka 108 poslancev. Po naši statistiki bi jih imela 115 (JDS 74, samostalci 25, naprednjaki 6, Veljkovićeve skupina 8 in 2 od radikalnih disidentov). Socialistov šteje 12, torej šteje vmes tudi Dragišo Lapčevića.

Potemtakem bi bila moč posameznih strank nastopna:

1. radikalci 77 poslancev (vsi Srbi),
2. Demokratska zajednica 108 poslancev (69 Srbov, 29 Hrvatov, 10 Slovencev),
3. Ribarčeva skupina 6 poslancev (vsi Srbi),
4. Črnogorci 10 poslancev (vsi Srbi),

5. Jugoslovanski klub 19 poslancev (16 Slovencev in 3 Hrvati),
6. socialisti 12 poslancev (5 Srbov, 2 Hrvata, 5 Slovencev),
7. Narodni klub 28 poslancev (27 Hrvatov in Jovan Banjanin, Srb, ki smo ga mi navajali med poslanci izven strank),
8. Medakovićeve skupina 5 poslancev (4 Srbi in 1 Hrvat),
9. Bunjevci 5 poslancev (4 Srbi in 1 Slovak),
10. republikanci 5 poslancev (vsi Srbi),
11. Seljačka stranka 1 poslanec (Srb),
12. izven strank 8 poslancev (6 Hrvatov in 2 Srba).

Kakor rečeno, pogrešamo tu stranke radikalnih disidentov.

Nekatera važna sodobna vprašanja.

1. „Kmet kmeta!“

Izmed gesel, ki jih je vrgla bivša liberalna stranka v svet, ni nobeno na videz tako mamljivo, v resnici pa tako škodljivo za kmetški stan kakor geslo: »Kmet kmeta!« To geslo ni novo. Nikakor ga ni postavila šele sedanja Samostojna kmetška stranka, ampak s tem geslom je agitirala bivša liberalna stranka pri vseh volitvah pred vojsko med kmetskim ljudstvom. Mi vemo, da je povsod v vsakem okraju postavila nasproti našemu kandidatu kakega »samostojnega kmetškega kandidata«, ki pa je bil navadno kmet šele v drugi vrsti, njegov glavni posel pa je bil gostilničar ali pa je izvrševal kako drugo obrt.

Na kakem stališču stoji SLS glede tega gesla? Kdor pozna delo, kakor bi ga morali vršiti poslanci, od bliže, ta vé, da se za poslanska mesta noben pameten človek ne bo trgal. Kdor hoče res izpolniti svojo nalogo kot poslanec v demokratični državi, kjer parlament vlada, ta prevzame s tem najtežje in najodgovornejše delo, ki je v državi mogoče. Biti poslanec je sicer eno najlažjih opravil, če ga človek ne vzame resno, ampak prepusti večino dela in odgovornosti agilnejšim tovarišem v svoji stranki; je pa tudi najtežje delo, če se poslanec zaveda v polnem obsegu velikanske važnosti svoje naloge in svoje odgovornosti. SLS je vedno zastopala prave koristi kmetškega ljudstva in stranka nima ničesar proti temu, da zavzamejo v vodstvu stranke toliko mest poslanci-kmetje, kolikor jih odpade na kmete po številu glasov. Kakor rečeno, se noben pameten človek ne bo trgal za odgovornostipolna poslanska mesta.

Bili bi pa neodkritosrčni, če bi ne priznali kar naravnost, da bo do tega težko kdaj prišlo. Tisti, ki vpijejo: »Kmet kmeta«, kažejo namreč samo: **1. da nimajo nobenega pravega umevanja za težke naloge, ki čakajo poslanca, in 2. da zgovorine kmetskega stanu nič ne poznajo.**

Oni nimajo pravega umevanja za poslansko delo, ker se ne zavedajo ene velike resnice: za uspešno delo v parlamentu in za dobro zastopanje kmetских interesov je treba znati več nego — opravljati kmetška dela. Vse spoštovanje pred težavnim kmetским delom — toda kmetovanje je ena umetnost, politika je pa druga. Nič ni bolj napačnega, kakor če kdo misli, da zadošča za dobrega poslanca, če ima le dobro voljo, da pomaga kmetu. Država je velik stroj. Iz najrazličnejših sestavin obstoji ta stroj, a vsaka sestavina mora biti močna in zdrava, če hoče tovarnar, da bo stroj dobro šel. Recimo, da ta stroj ne gre dobro. Kdor ga hoče popraviti, temu nikakor ne zadošča, če ima samo dobro voljo, da bi spravil vsa kolesca zopet v tek, ampak mora svoje delo tudi razumeti in poznati natančno sestavo in delovanje posameznih sestavin v stroju.

Prav tako je tudi v državi. Tudi ta stroj je silno kompliciran (umetno sestavljen); kdor ga hoče voditi, ga je moral študirati leta in leta. Lahko rečemo, da tega študija ne bo dovršil do svoje smrti, četudi dela in se uči zelo pridno in je prinesel s seboj v to šolo že veliko, veliko znanja in izkušenj.

Kdor trdi, da se bo za kmeta le tedaj kaj koristnega sklenilo, če bo volil »kmet kmeta«, **ta tudi ne pozna zgovorine kmetskega stanu.** Vprašajmo se enkrat naravnost, kdo je dosedaj n. pr. na Kranjskem storil največ za kmetški stan! Vzemimo kmeta pred 50 leti in danes! Pred 50 leti kmet ni imel hranilnic in posojilnic, ampak je moral v slučaju potrebe jemati denar na posodo pri raznih bogataših, dostikrat za oderuške obresti. Če je hotel naložiti denar plodonosno v hranilnici, ga je moral nesti v Ljub-

ljano. Kmet ni imel nabavnih zadrug, ni imel konsumnih društev, ni imel gospodinjskih tečajev za dekleta po deželi, ni imel izboljšanih planin, moderno urejenih hlevov, velikih vodovodov po Krasu itd.

Kdo je to storil? To je storila SLS ob času, ko je bil njen duševni vodja dr. Krek. Zgodovina bo pisala skozi vsa stoletja, da je bil v svoji dobi največji dobrotnik slovenskega naroda umrli dr. Krek. On ni bil po stanu kmet, ampak profesor bogoslovja, eden najbolj izobraženih mož svojega časa, ki je čital knjige v 15 jezikih in poznal med Slovenci najboljše zgodovino socialnega gibanja. On ni bil niti kmetski sin, ampak sin učitelja; toda nekaj je imel, kar napravi dobrega poslanca: srce je imel za ljudstvo in dovolj izobrazbe, da je vedel, kako se mora ljudstvu pomagati. Če bi se bil naš kmet v prejšnjih časih držal gesla: »Kmet kmeta«, bi tisti mož, ki je za kmeta največ storil, ne mogel nikdar delovati kot poslanec v javnosti, ampak bi bil mesto njega poslanec kak »samostojen kmet«.

Še dve stvari moramo omeniti pri Krekovem delu, ki sta prav tako vredni, da se ju pri tej priliki spomnimo: Krek je ustanavljal tudi izobraževalna društva za kmetsko ljudstvo, ker je vedel, da človek ne živi samo od kruha. To je ena stvar. Druga pa je to, da je Krek uvidel, da noben politik ne sme slepo iti samo za koristjo enega stanu, ampak da je njegova naloga, da spravi v soglasje, v sklad koristi vseh stanov v državi. Krek je vedel, da bo ta veliki stroj, ki se imenuje država, dobro funkcioniral samo takrat, kadar bodo vsi njegovi udje zdravi. Zato se je pravitako trudil za dobrobit delavskega ljudstva kakor za korist kmeta. In nikakor ni najmanjša zasluga Krekova baš to, da je vedno naglašal, da mora vsaka pametna politika iti za tem, da bodo posamezni stanovi med seboj prijatelji, vsak stan pa plačan po svojem delu. On ni pridigal boja stanu proti stanu, ampak mir in prijateljstvo med posameznimi stanovi. Ali naj bo kmet političen nasprotnik svojega

sina ali brata, ki je moral iti delat v tovarno ali pa iti v šolo, da je postal uradnik ali učitelj?

Nikar nič ne slepomišimo! Geslo: »Kmet kmeta!« hoče doseči nekaj čisto drugega, nego se nazunaj vidi. Ono hoče doseči to, da bi — noben duhovnik ne prišel več v parlament. To je rešitev uganke, zakaj baš nasprotniki Cerkve, ki nimajo posebne ljubezni do kmeta, vedno naglašajo: »Kmet kmeta!« Dobro vedo, da izgine takrat, kadar bo volil kmet samo člane svojega stanu za poslance, iz parlamenta zadnji duhovnik. Ne bo pa izginil zadnji advokat, ker bodo meščani in delavci dobro vedeli, da jih bo izobražen poslanec bolje zastopal nego neizobražen.

Tudi je v interesu liberalnega meščanstva in socialističnega delavstva, če bo kmet zastopan — kar mogoče slabo. Čim manj izobražene poslance bo kmet imel, toliko lažje se bodo delale postave v njegovo škodo. Mi nikakor ne trdimo, da imajo tisti, ki naglašajo geslo: »Kmet kmeta«, res pri tem že ta umazani namen, ampak dejanska posledica tega gesla bo slabo zastopanje kmetских interesov v zbornicah, od katerega bo imel seveda v prvi vrsti kmet škodo.

Kdor torej širi geslo: »Kmet kmeta«, ta je v resnici škodljivec kmetov in ne njegov prijatelj.

SLS bo, kakor rečeno, vedno z največjim veseljem podpirala kandidaturo vsakega kmeta, ki bo imel potrebne zmožnosti, da bo lahko z uspehom zastopal kmetские koristi. Tako je delala tudi vedno v preteklosti. Ona je vedno imela med svojimi poslanci tudi kmete in ima tudi sedaj nekaj prvovrstnih poslancev, ki so po stanu kmetски posestniki. Celo sedanji minister za poljedelstvo Ivan Roškar je po svojem stanu kmet, pravtako je kmet poverjenik za kmetijstvo v Sloveniji Jan. Toda ti poslanci radi sami naglašajo, da so dobili svojo izobrazbo in navodila za svoje delovanje od velikih voditeljev slovenskega naroda, zlasti pokojnega dr. Kreka, ter iz časopisov in knjig,

ki jih je izdala SLS. Z drugimi besedami se to pravi: poslanci-kmetje, ki sedaj zastopajo kmete v državnem zboru, so se učili v prvi vrsti pri naši duhovščini. Naši izobraženci duhovnega in svetnega stanu pa so se učili pri kmetu ne samo spoznavati njegove potrebe, ampak učili so se pri njem tudi demokratičnega mišljenja in spoštovanja pred kmetskim stanom. Saj so v ogromni večini kmetski sinovi. Zato pa je tudi med našo duhovščino in našim svetnim izobraženstvom na eni strani in med kmetom na drugi strani vedno vladalo prijateljstvo. Kjerkoli vidite dandanes napeto razmerje med kmeti na eni strani in uradniki na drugi strani, skoro povsod boste videli, da dotični uradnik ali učitelj, čez katerega se kmetje pri- tožujejo, ni pristaš SLS.

2. Duhovščina in SLS.

Koliko pomeni duhovnik v SLS? Kratko rečeno: **toliko, kolikor v njej dela.** SLS stoji na stališču, da veljaj v njej vsak človek toliko, kolikor politiko razume in kolikor smisla za javne potrebe našega ljudstva pokaže s svojim delom.

Če danes vidimo, da naše ljudstvo v celoti zaupa duhovščini, si to prav lahko razlagamo: naše ljudstvo se je prepričalo v vsej preteklosti in sedanjosti, da je imela duhovščina vedno veliko smisla za dobrobit ljudstva. Že ob času fevdalizma (ko so imeli zemljo graščaki, škofje in samostani), je reklo ljudstvo, da je »pod krivo (škofovo) palico dobro prebivati«. Zelo velik del Gorenjske, n. pr. Selška in Poljanska dolina s Škofjo Loko in okolico do vasi Sore, dalje Bled z okolico in drugi kraji so bili v srednjem veku in daleč notri v novi vek pod oblastjo brizinskih in bamberskih škofov. In baš v teh krajih naše domovine imamo najpremožnejše in najsamozavestnejše prebivalstvo, ki se mu pozna še danes, da ni bilo nikdar

navajeno na kako suženjstvo in da je živel v neprimerno boljših razmerah kakor oni kmetje, ki so bili pod raznimi graščaki.

Zgodovina razvoja slovenskega naroda je nerazdružno združena s slovensko duhovščino. Duhovščina je ustanovila našemu ljudstvu ono veliko učilnico: Mohorjevo družbo, s katero se postavimo pred vsemi narodi in ki je razposlala zadnja leta vsako leto skoro pol milijona knjig med Slovence. Vodstvo Družbe je bilo po večini v rokah duhovnikov in tudi agitacija je slonela skoro izključno na duhovnikih.

Duhovnik je bil tista oseba, pri kateri je kmet v nešteto slučajih iskal sveta in pomoči. Poznamo župnije, v katerih so duhovniki med svetovno vojsko napisali ljudem na stotine prošenj in vlog na oblasti, in to dostikrat brezplačno. Kadar je ljudstvo potrebovalo pomoči, takrat se ni obračalo do »samostojnih«, ampak do duhovnikov.

Prijatelji »samostojni«, nikar ne mislite, da zaupa naš kmet kateremukoli izobraženemu meščanu brez razlogov! Obratno, kmet je po svoji naravi nagnjen k temu, da izobražencu ne zaupa, ako ga dobro ne pozna. To zaupanje, ki ga uživa pri nas duhovščina, je plod stoletnega skupnega življenja s kmeti, je plod dolgih let, v katerih je spoznal kmet v duhovniku zanesljivega prijatelja.

Mi ne zahtevamo v politiki nič več pravic, nego jih ima vsak drug človek. Pa tudi ne nič manj! Vsakdo ima pravico, da deluje v javnosti. In če gredo ljudje v politiki za duhovnikom, morajo pač za to imeti svoje — razloge. Jugoslovanska kmetjska zveza ni tako nespametna, da bi od dela za blagor svojih članov odvrčala tisti stan, ki je doslej na tem polju toliko delal.

Sklepamo, kakor smo pričeli: v politiki veljaj duhovnik toliko, kolikor dela! Nič več in nič manj! Včasih kak posamezni duhovnik nima veselja in smisla za organizacijsko delo. V takih slučajih je nespametno, tiščati ga v

vsak odbor ali celo na predsedniško mesto, ker vsled tega trpi stvar. V izobraževalnih društvih, pri nabavnih zadrukah, v občinah, pri poslanskih mestih — povsod naj pridejo na odgovorna mesta tisti ljudje, ki so se izkazali s svojim delom! **Mi ne gledamo pri nobenem človeku na njegov stan, ampak na njegovo delo.** Ali naj bo duhovski stan edina izjema, da ne bi smeli njegovi člani zavzemati v javnem življenju tistega mesta, ki jim gre po njihovem delu? Enaka pravica za vse!

3. Ali je SLS nasprotna izobrazbi?

Znano je, da so ustanovili pristaši SLS največ izobraževalnih društev med Slovenci. Kdor je bil kdaj na kakem shodu pokojnega dr. Kreka, ki je govoril ne stokrat, ampak tisočkrat slovenskemu narodu javno pravtako po skritih vaseh kakor na velikih zborovanjih v Ljubljani, ta ve, da je Krek vedno in vedno naglašal potrebo izobrazbe za kmetijski in delavski stan.

Tudi naše ljudstvo zna — zlasti po svetovni vojski — ceniti izobrazbo. Kolikokrat je tožil kak vojak, kako je škoda, da ni bil nekoliko bolj izobražen, da bi mogel vsaj sam pisati domov iz ujetništva in da bi se bil nekoliko lažje priučil jeziku naroda, med katerim je bil ujet!

Proti izobrazbi ni in ne more biti pri nas noben pаметen človek in še manj katerakoli stranka. Obratno: vsak, kdor ima le količkaj srca za našo državo, ve, da bo pri nas v bližnji bodočnosti zelo manjkalo enega stanu: požrtvovalnih izobražencev, ki bi pomagali dvigniti na višjo stopnjo izobrazbe one kraje naše države, ki se vsled prejšnje turške vlade niso mogli kulturno dvigniti.¹

Vsak naš kmet ve to-le: blagostanje je prišlo v naše

¹ Tako n. pr. je bilo čitati v časopisju začetkom aprila 1920, da nimata cela Stara Srbija in Macedonija nobenega zdravnika, dasi jih ima Belgrad 102.

kraje po — železnici. Smreka v kraju, ki je blizu železnice, je vredna dostikrat dvakrat in trikrat več nego v kraju, kjer je treba ure in ure daleč les voziti, preden ga spraviš na železniško postajo. V naši državi, zlasti v njenih južnih delih je železnic in vseh prometnih sredstev še mnogo premalo. Kaj pa bomo morali imeti, če bomo hoteli v naši državi število železnic pomnožiti? Morali bomo imeti najprej inženirje, ki nam bodo delali načrte za nove železnice, načrte za tovarne, za stroje itd. Če pa hočemo imeti inženirje, moramo imeti vse šole od ljudske in srednje do visoke šole.

V naši državi nimamo skoro nobene tovarne za izdelovanje obleke, ne dovolj tovarn za sladkor, ne za železo, ne za umetna gnojila, ne za nebroj drugih industrijskih potrebščin. Kaj bi bilo, če bi nas v tem položaju zatekla kaka vojska, ki bi nam zaprla uvoz? Vsaka vojska z Italijo nam zapre morje. Svetovna vojska je pokazala, da mora vsaka država gledati na to, da bo kar mogoče vse pridelovala in izdelovala doma in da bo od tujine kolikor mogoče nezavisna.

Ena največjih pomanjkljivosti v naši državi je baš to, da nimamo doma dovolj industrijskih izdelkov. Industrija se bo morala pri nas še zelo razviti. V ta namen bomo potrebovali ne samo veliko število izobraženih ljudi, ampak tudi ogromno armado tovarniškega delavstva. Tovarniške izdelke rabimo vsi. Ali ni bolje, da nam jih izdelujejo naši delavci, nego da jih uvažamo za drag denar iz tujine? Ali ne bomo raje privoščili tega zaslužka domačim ljudem, ki bodo pri nas kupovali svoje življenjske potrebščine, nego da bi gledali, kako se nam selijo ljudje iz države v tujino, da tam delajo v rudnikih in tovarnah?

Iz tega je jasno, da naša stranka ne more biti proti izobrazbi; še manj pa more biti naša stranka proti delavskemu stanu kot takemu. Tudi v interesu našega kmeta je, da se dvignejo vsaj tiste panoge industrije, ki izdelujejo

obleko, železnino, umetna gnojila, sploh stvari, ki jih kmet vsak dan rabi.

Tudi to kratko premišljevanje, ki si ga lahko vsak posameznik še izpopolni z mnogimi zgledi, nam kaže, kakó nespametno je, če hoče kdo, da bi en stan vladal vsem drugim stanovom. Vsaka pametna stranka mora gledati na to, da se bodo razvili pri nas ugodni življenjski pogoji za vse stanove, ki so potrebni pri tako ogromnem stroju, kakor je država.

Da so potrebni tudi izobraženi stanovi, nas uči poleg tega premišljevanja tudi pogled po svetu. Katere države so najbolj bogate? Anglija, Amerika, Francija, Belgija, pred vojsko Nemčija; **to so države, kjer je izobrazba najbolj razvita.** V Turčiji je pa vladala revščina kljub vsem prirodnim zakladom: izobrazbe je manjkalol Rusija je propadla v svetovni vojski — zaradi kulturne zaostalosti za drugim svetom.

Ko so prodirali Nemci v Srbijo, Srbi sploh niso skoro nikdar videli nobenega Nemca. Zakaj ne? Nemška artiljerija je bila toliko boljša nego srbska, da srbska artiljerija večkrat sploh ni prišla do tega, da bi na Nemce streljala — ker so nemški topovi toliko dalj nesli. Tudi so bili nemški letalci toliko boljši, da so lahko natančno poizvedeli za vse srbske postojanke, dočim se srbski letalci sploh niso mogli uspešno spuščati v zračne boje z Nemci. Tako so šteli včasih Srbi na stotine izgub, ne da bi bili oddali en sam strel. (Glej tozadevno Feri Pizani, »Srpska drama«, prevel Nikola P. Petrović, zlasti odstavek: »Borba protiv nevidljivih Nemaca« na strani 31 in sledečih. Dobi se v Jugoslovanski knjigarni.) To napravi tehnična premoč v orožju. Tudi za izdelovanje prvovrstnega vojaškega orožja je treba prvovrstnih tovarn, torej prvovrstnih inženirjev in prvovrstnih šol. **Uspehi v vojskah niso dostikrat nič drugega kakor uspehi višje izobrazbe.**

Pri tem pa je tudi vsakemu jasno, zakaj SLS vedno naglaša, da se mora povrniti svet nazaj h krščanstvu. Tudi izobrazba je — orožje, ki se lahko rabi v dobre in slabe namene. Višja izobrazba napravi tudi groznejšo vojsko. Tako strašna vojska, kakor je bila svetovna, bi ne bila mogoča brez visoke stopnje izobrazbe, brez železnic in velikih tovarn. Krščanska izobrazba naj dela na to, da se v bodoče rezultati vede ne bodo rabili za uničevanje ljudi, ampak za povzdigo blagostanja, za oplemenitenje duha in srca človekovega. Kot važno nalogo izobrazbe moramo smatrati tudi — boj proti vojski!

Ker pa ni samo od nas odvisno, ali pride še kdaj do vojske ali ne, ampak vemo, da ne more nikdo živeti v miru, če tega noče njegov sosed, zato si ne smemo nič prikrivati, da izobrazbe ne bomo potrebovali samo v mirni dobi, ampak da bo od nje tudi zelo odvisen uspeh morebitne poznejše vojske.

4. Valutno vprašanje.

Zakaj je naš papirnat denar tako propadel, da je plačalo za dvajsetkronski zlat v aprilu 1920 že okroglo 600 papirnatih jugoslovanskih kron, torej tridesetkrat več nego je bil tak zlat vreden v mirnem času?

Odgovor na to vprašanje dobite, če si ogledate avstrijski bankovec in berete, kaj je na njem zapisano v nemškem in madžarskem jeziku. To-le je zapisano n. pr. na dvajsetkronskem avstrijskem bankovcu:

»Die österreichisch-ungarische Bank zahlt gegen diese Banknote bei ihren Hauptanstalten in Wien und Budapest sofort auf Verlangen zwanzig Kronen im gesetzlichen Metallwerte.«

To se pravi: »Avstro-ogrška banka plača za ta bankovec pri svojih glavnih zavodih na Dunaju in v Budim-

pešti takoj dvajset kron v zakoniti kovinski vrednosti.«
(Zakonita kovinska vrednost je bila v Avstriji zlato.)

Vsi vemo, da je bilo pred vojsko res tako in da je imel papirnati denar popolnoma isto vrednost kakor zlati denar. Tudi se nikdo ni papirnatega denarja branil, ampak obratno: ljudje so se branili zatega denarja, ker so vedeli, da lahko papir vedno zamenjajo v zlato, če hočejo, in da je veliko manjša nevarnost, da bi človek kaj denarja izgubil, če ima v denarnici papir, nego če ima zlato. Saj je bil zlat za 10 kron tako podoben novemu bakrenemu krajcarju, da ga je marsikdo že zamenjal s krajcarjem. V Avstriji je bil vsak dvajsetkronski bankovec pokrit s 5 g zlata.

Z drugimi besedami se to pravi: banka je izdajala samo toliko papirnatega denarja, za kolikor je imela pokritja 1. v zlatu, 2. v bančnih vrednostih v smislu bančnih pravil (n. pr. diskomptovane menice, lombardirani efekti, devize in tuje valute).

Ni bilo namreč treba, da bi bila imela banka prav toliko kovinske podlage, kolikor je bilo papirnatega denarja. Mi smo imeli pred vojsko papirnatega denarja navadno nekaj več nego za 2 milijardi (2000 milijonov) kron; dne 31. decembra 1912 je krožilo n. pr. 2.493,641.000 kron. (Glej Kukovec, »Vprašanje avstrijske denarne veljave« na strani 37.) Zadoščalo je, če je bila od tega dobra tretjina pokrita v zlatu ter da je avstro-ogrska banka v smislu pravil tako poslovala, da je mogla vsakemu, ki bi to zahteval, izplačati za prezentirane bankovce isto nominalno vrednost v zakonitem kovanem denarju.

Prišla je svetovna vojna. Ta pa je vrednost našega denarja strahovito izpremenila. Najprej je izdala država v prvih tednih vojske naredbo, da avstro-ogrska banka ni več dolžna zamenjavati papirnatega denarja za zatega. Posledica je bila, da je na mah vse zlato izginilo iz pro-

meta. Na drugi strani pa je država prisilila avstro-ogrsko banko, da izdaja bankovce brez obzira na v pravilni določeno pokritje, ampak samo na podlagi državnih zadolžnic. Svetovna vojska nam je prinesla papirnate dvokronske in enokronske bankovce. Bankovci so se tako pridno tiskali, da je dobil kmet, ko je prišel po denar za rekvirirano blago, dostikrat popolnoma nove, še neupognjene bankovce po 10, 20, 100, tudi 1000 kron. Z enakim papirjem je placevala država tudi uradnike in vojake. Država je pač računala tako-le: Le tiskajmo nov denar! Saj bodo Francozi, Angleži in Rusi plačali vojno odškodnino, v dolgih vlakih bo drdralo zlato in razno drago blago v našo državno blagajno in lahko bomo zopet pokrili v zlatu ta papir, ki ga sedaj preveč tiskamo. Denar ne igra sedaj nobene vloge — lahko ga razmečemo, kolikor hočemo!

Toda rajnki Avstriji se je tako zgodilo kakor tistemu, ki je pil na medvedovo kožo, potem pa ni — medveda ustrelil.

Ne samo, da ni prišlo nikako zlato v državo kot vojna odškodnina, ampak med vojsko je zlato tudi ginilo iz države dan na dan. Kar smo kupovali v tujini, smo morali dostikrat plačati v zlatu, tako da je zlato neprestano odhajalo iz države ven.

Valutni voz je drdral torej z velikansko brzino navzdol: na eni strani je bilo bankovcev vsak dan več, na drugi strani pa zlata in drugih vrednosti za pokritje vsak dan manj.

Če primerjamo to s kmetijo, vidimo ta proces pri kmetu, ki ima vsak dan več dolga (to so pri državi bankovci) in vsak dan manj premoženja (to je pri državi zlato in drugo državno premoženje). Posledica je pri kmetu: polom. Tudi pri državi je bila posledica takega gospodarstva: valutni polom.

Mi še do danes ne vemo, koliko je Avstrija natisnila bankovcev. Tu se slišijo najrazličnejše številke. Nekateri cenijo, da je imela Avstro-Ogrska bankovcev za 27—46 milijard, torej nekako 10—20 krat toliko kakor v mirnem času (glej Kukovec na strani 37), drugi trdijo celo, da je bilo avstrijskega papirnatega denarja ob koncu svetovne vojske ali vsaj v začetku leta 1920. — 37krat toliko kakor pred vojno. Mislim, da lahko smatramo za verodostojno poročilo, ki ga je izdala avstro-ogrska banka z datumom 29. febr. 1920. Po tem poročilu je bilo do navedenega dne natisnjenih 59·2 milijard kron, torej okroglo 20krat toliko, kakor jih je krožilo pred vojno. Od tega denarja je bilo v Nemški Avstriji 14·29 milijard. Poročilo ceni, da se je ostalih 45 milijard (natančno: 44·91 milijard) razdelilo na dežele bivše Avstro-Ogrske tako-le: Madžarska 15 milijard, Čehoslovaška 7, Jugoslavija 6, Poljska 5, Rumunija 4 milijarde. Ostalih 7·91 milijard pa odpade na ozemlje, zaseleno po Italijanih, in na inozemstvo. (Po belgrajski »Pravdi«.) Zaklad zlata v avstro-ogrski banki je pa znašal ob razsulu Avstrije po poročilu nemških listov nad 300 milijonov kron. Že pred razpadom Avstrije so pisali nemški listi, da je bilo samo 1·3% avstrijskega papirnatega denarja pokritega v zlatu. Iz navedenega poročila avstro-ogrske banke je razvidno, da je bilo pokritje ob zlomu Avstrije v resnici še mnogo manjše.

Avstrija je razpadla in nam zapustila brez vsakega pokritja veliko množino papirnatega denarja. Ko so pri nas papirnati denar prvokrat žigosali (ne kolkovali) v januarju 1919, so ga naštehi v celi Jugoslaviji 5.322.593.215 kron, torej nekaj več nego dvakrat toliko, kolikor ga je bilo pred vojsko v celi Avstro-Ogrski. V Sloveniji so žigosali takrat denarja 603.326.472 kron. V decembru leta 1919. so denar kolkovali. Toda še do sedaj nimamo nikakih zaključnih, uradnih podatkov, koliko denarja se je kolkovalo. Od novembra leta 1919. do konca

januarja leta 1920. je bilo kolkovanih v celi državi štiri milijarde 610.436.419 K, od teh v Sloveniji 717 milijonov 463.810 K ali 15,56% vsega do takrat kolkovanega jugoslovanskega denarja. («Večerni list» z dne 20. marca 1920.) Gotovo je dvoje: prvič, da pri prvem žigosanju v januarju 1919 iz mnogih krajev zlasti v Srbiji in Črni gori sploh ni prišlo poročilo, koliko denarja so žigosali; to pove v svoji brošuri »Pred rešenie valutnog pitanja« dr. Milorad Nedeljković, bivši generalni inšpektor v finančnem ministrstvu v Beogradu, torej oseba, ki je morala to dobro vedeti. Drugič pa tudi ni nobenega dvoma, da so v našo državo uvozili od drugod precej papirnatega denarja. Saj so neposredno pred kolkovanjem zaprli na Hrvaškem skoro vsak teden kakega žida, ki je pritovoril kar v kovčegu nežigosanega ali že žigosanega papirnatega denarja. Kdor je imel v Nemški Avstriji za bodočnost našega denarja dober nos, je vedel, da bo jugoslovanska krona vedno imela večjo vrednost nego nemško-avstrijska krona — in res ima sedaj jugoslovanska krona trajno precej večjo vrednost nego nemško-avstrijska, ker je prirodno bogastvo v Jugoslaviji toliko večje. Zato pa ni dal denarja žigosati doma v Nemški Avstriji, ampak ga je žigosal sam s kakim jugoslovanskim občinskim ali drugim uradnim pečatom. To se pravi, dotičnega pečata mu ni posodila občina ali urad, ampak dal si ga je sam napraviti pri kakem izdelovalcu štampilj.

Zakaj pa ima papirnata krona pri nas večjo vrednost nego v Nemški Avstriji? Zato, ker je naša država bogatejša in bo vedno lahko izvažala mnogo žita, živine, lesa, za kar bo dobivala iz tujine ali gotovo blago ali pa tudi, če bo hotela, zlato. Bogastvo države pa vpliva tudi na drug način na vrednost denarja, kakor bomo pozneje videli. Bogata država tudi veliko lažje dobi v tujini posojilo v zdravi valuti nego revna država.

Naše trdno prepričanje je, da bo naš papirnati denar

šele takrat imel svojo polno vrednost, kadar ga bomo zopet lahko izmenjali v zlato. Nezaupanje do papirja se je pregloboko ukoreninilo, da bi imeli ljudje do papirja pravo zaupanje, dokler ne bodo videli, da daje papirju njegovo vrednost pokritje v zlatu ali srebru. V Belgradu so plačevali za srebrno krono že davno po 10 papirnatih kron, za srebrn dinar pa dva papirnatata. V Nemški Avstriji so določili nastopni uradni kurz srebrnemu in zlatemu denariu: srebrna krona je vredna 23 (papirnatih) K. srebrn dvekronski novc 46 K. stari goldinarji po 61 K. srebrn petkronski novc 119 K. 10kronski zlat 360 K. 20kronski zlat 720 K. Iz tega je razvidno, da je srebrni denar v Nemški Avstriji 23—30krat več vreden nego papirnat, zlati denar pa 36krat več. Koliko je vreden srebrni ali zlati denar v jugoslovanskih (papirnatih) kronah, lahko izračunate vsak dan na podlagi dnevnega kurza. Danes, ko to pišemo (14. aprila 1920), se dobi n. pr. za 100 nemško-avstrijskih kron 66—68 jugoslovanskih. Torej bi bila srebrna krona vredna okroglo 15 (naših) K. 10kronski zlat pa kakih 245 K. Naša krona bi bila torej vredna 4 vinarje »v zlatu«. Tej vrednosti tudi približno odgovarjajo danes cene za živila, dočim pri cenah za obleko papirnata krona ne predstavlja niti 4 vinarjev.

Kako bomo torej prišli do tega, da se vsaj deloma približamo pokritju bankovcev v kovinski vrednosti?

Jasno je, da bo treba število bankovcev znižati. Če imamo za kakih 5 milijard papirnatih kron ali celo še več, je jasno, da ne bomo mogli imeti nikdar niti ene tretjine tega papirja pokritega v zlatu, kakor bi bilo potrebno. Treba bo torej število bankovcev znižati. Vsak pameten človek je vedel, da bi se to storilo najbolje na ta način, da bi se razpisal velik davek na vojne dobičke, po potrebi tudi oddaja premoženja, ki bi seveda prizadela v prvi vrsti tiste osebe, pri katerih je mogoče denar dobiti. Tako bi prišel papirnat denar nazaj v državno blagajno.

in bi se ne dal več med ljudstvo, razen kolikor bi ga morala izdati država za pokritje svojih potrebščin. Šele takrat, ko bi bil že izveden davek na vojne dobičke, bi bila smela država zamenjati krone za dinarje ali za kronsko-dinarsko novčanico.

Vsakdo vidi namreč, da bo naš papir tem več vreden, čim manj ga bo. Saj se s tem manjša razlika med množino krožečega denarja na eni strani in med pokritjem v smislu pravil Narodne banke na drugi strani.

Toda država tega ni storila. Dokler niso bili socialisti v vladi, so ves čas zahtevali davek na vojne dobičke. Človek je mislil, da bo davek na vojne dobičke ena izmed prvih stvari, ki bodo socialisti zahtevali njeno izvedbo, če vstopijo v vlado. Saj je bil načrt zakona o davku na vojne dobičke že izdelan, ko so vstopili v avgustu 1919 socialisti v vlado. Toda socialisti so bili v vladi 6 mesecev — davek na vojne dobičke se pa ni razpisal.

Ugovarjal bo ta ali oni, da mora davek na vojne dobičke skleniti narodno predstavništvo. To je res, a prav tako je tudi res, da bi bil moral tudi relacijo (razmerje) med krono in dinariem določiti državni zbor. Če je imela demokratsko-socialistična vlada pri eni stvari take ustavne pomisleke, zakaj jih ni imela tudi pri drugi?

Davek na vojne dobičke se torej ni razpisal, pač pa je demokratsko-socialistična vlada pričela z zamenjavo kron v dinarje v razmerju 4 krone za 1 dinar.

Zakaj smo proti zamenjavi 4 K za 1 dinar? Zato, ker to razmerje med krono in dinarjem ni upravičeno, ampak ga je napravila samo špekulacija posestnikov dinarja, zlasti belgrajskih bank. Po razpadu Avstrije je bil uradni kurz dinarja 2 kroni. V vsaki gostilni ali trgovini ste lahko plačali ali v kronah ali v dinarjih. Za račun 10 K ste plačali ali 10 kron ali 5 dinarjev. Država bi bila bi morala gledati na to, da to razmerje ostane in da morala gledati na to, da to razmerje ostane in da

se čimpreje zamenjajo vse krone v dinarje ali obratno, tako da vsaj v državi ne bo nikdo izgubljal premoženja vsled menjajoče se vrednosti dinarja in krone.

Toda že okrog Velike noči 1919 so plačali belgrajski menjalci okroglo po 3 K za dinar in nato je država določila uradno vrednost dinarja proti kroni z 1:3. To razmerje je ostalo nekako do oktobra 1919. V Belgradu in povsod se je splošno plačevalo vse samo v kronah, tako da se je računalo tri krone za en dinar. Na krone so se bili Srbi navadili med avstrijsko okupacijo, ko je država plačevala vse rekvizicije samo v kronah in ko je bila krona skoro edini novec, ki je krožil po zasedenih deželah. V poletju 1919 so plačevali belgrajski menjalci za dinar po 3 K 10 v do 3 K 20 v, v gostilnah in trgovinah so pa računali dinar splošno še po 3 K. Zato je vsakdo gledal, da je dinarje čimpreje izmenjal pri menjačih in vse račune plačeval v kronah; tako n. pr. uradniki, ki so dobivali plačo v dinarjih. Ogromna večina dinarjev je na ta način prišla v last belgrajskih menjalcev in velikih denarnih zavodov.

Tedaj je pa završalo v jeseni 1919, da bodo krone kolkovali in pri tem odtegnili 20%. Med posestniki kron je vzbudila ta vest veliko presenečenje. Tisti, ki so imeli veliko kron, so si mislili: sedaj bo treba pokazati, koliko kron imam, na podlagi tega me bodo obdačili! — in so sklenili, da krone zamenjajo v dinarje, ker dinarjev ne bo treba kolkovati in se tudi ne bo 20% odtegnilo. Tudi so ljudje pred kolkovanjem splošno mislili, da bo tistih 20% izgubljenih. Zato je vsakdo hitel kupovat drugo valuto, n. pr. grške drahme, francoske in švicarske franke, celo nemške marke so kupovali — in dobro so napravili tisti, ki so si jih nakupili! —, v prvi vrsti pa seveda srbske dinarje, ker jih je bilo v naši državi povsod lahko dobiti. Sedaj pa so menjači, ki so imeli velike zaloge dinarjev, s cenami naenkrat poskočili in zahtevali za dinar

mesto prejšnjih 3·10—3·20 K kar po 4 K, 4·50 K, celo blizu 5 K. In naenkrat je bilo razmerje krone do dinarja čisto drugačno! Vsak posestnik dinarjev je lahko izmenjal svoj denar vsak dan po 4 K. Kdo pa ima od tega dobiček? V prvi vrsti one velike banke in menjalci, ki so poprej kupovali dinar po 2·50 K do 3·20 K.

Seveda so imeli menjalci in banke, ko so plačevali za dinarje po 4 K, že zavest, da jih bodo vsaj po 4 K tudi lahko prodali. Recimo, da je imela banka začetkom oktobra 1919 10 milijonov dinarjev. Nato je še kupila recimo 100.000 dinarjev po 4 K, prodala bo pa vso zalogo dinarjev sedaj po 4 K in bo zaslužila 10 milijonov kron čistega. Kajti mesto okroglo 30 milijonov kron bo dobila za svoje dinarje okroglo 40 milijonov kron. Enako profitirajo seveda vsi posestniki dinarja v večji ali manjši meri.

To je napravila vlada, ker ni vztrajala na enkrat uradno določeni relaciji med krono in dinarjem, dalje ker ni pravočasno zamenjala kron za dinarje ali obratno in ker je mesto davka na vojne dobičke prišla raje do dohodkov na ta način, da je pri kolkovanju odtegnila 20%. Teh 20% bo do zadnje krone prišlo zopet nazaj med ljudi v obliki plač uradnikom itd., v kolikor se to ni zgodilo že dosedaj, in tako je imelo kolkovanje krone poleg dobrih posledic tudi to žalostno posledico, da imamo za 20% več papirnatih kron, nego jih je bilo poprej. Iz vsakih 100 K pred kolkovanjem je nastalo po kolkovanju 120 K: kajti lastnik denarja je obdržal 80 K, država je onih 20 K, ki jih je odtegnila, zopet dala v promet, tako da kroži sedaj vseh onih 100 K, kakor pred kolkovanjem. Poleg tega bo pa država zamenjala — vsaj tako je obljubila — še bon za 20 K za kronsko-dinarsko novčanico. Kdaj in kako se bo to slednje zgodilo, o tem raje ne pišemo, ker nimamo daru prorokovanja.

Kaj je posledica zamenjave kron za dinarje v razmerju 1 : 4? Pred zamenjanjem smo imeli: recimo 5 milijard

kron in kakih 600 milijonov dinarjev. Sedaj bomo imeli prav tako 5 milijard kron. iz onih 600 milijonov dinarjev bo pa nastalo novih 2400 milijonov kron, dočim bi nastalo pri zamenjavi 1 : 3 samo 1800 milijonov kron. Mi imamo torej 600 milijonov kron papirnatega denarja več, nego bi ga imeli, če bi bili zamenjali 1 : 3, in smo za 600 milijonov kron bolj oddaljeni od zdrave valute. — Res je sicer, da bančni dinar za enkrat še ni zamenjan za novo kronsko-dinarsko novčanico. Toda vsakemu je jasno, da stari srbski bančni dinar ne bo nikdar zaostajal v kurzu za kronsko-dinarsko novčanico.

Še usodnejša posledica te zamenjave je pa ta, da je padanje krone povzročilo pri nas silno dražnjo. Ko je začel dinar skakati od 3 K na 4 K, celo na 5 K, je vsakdo nad krono obupaval. Vsakdo jo je skušal zamenjati za tuj denar ali izpremeniti v blago — in posledica je bila, da je kurz tujega denarja silno poskočil in da je cena vsemu blagu še veliko huje zrastle, na eni strani vsled velikega povpraševanja po blagu, na drugi strani pa vsled tega, ker je bilo treba v tujini plačati vsako blago v tuji valuti, proti kateri pa naša krona ni pomenila skoro ničesar. Posestniki kron so bili torej s to zamenjavo strahovito udarjeni. Tudi če bomo imeli sedaj na videz prav toliko kron kakor pred zamenjavo, bodo vendar v resnici te krone imele veliko manjšo kupno vrednost nego pred kolkovanjem.

Če torej iščemo vzrokov, zakaj je dražinja v jeseni 1919 tako narastla, vidimo, da je temu krivo nesrečno odtegnjeno 20% pri kolkovanju in zamenjava kron v dinare v razmerju 4 : 1.

Toda kar je, je. Mi moramo računati s tem, da bomo imeli naimani kakih 8 milijard kron ali kaki 2 milijardi dinarjev. Nobeno tarnanje nam sedaj nič ne pomaga; po toči je prepozno zvoniti. Glejmo raje, kako moramo delati v bodočnosti, da si opomore naša valuta.

Eno je gotovo: novi denar se ne bo moral tako ponarejati, kakor se je ponarejal žig ali tudi kolek. Mi moramo sledati, da dvignemo vrednost papirnategu denariju, kakršnega pač imamo in kolikor ga imamo. Do pokritja v zlatu smo še daleč, toda imamo veliko blaga, ki ga bomo izvažali v tujino. Mi moramo zahtevati, da se to blago plačuje ali v blagu ali pa v našem denariju. Recimo, da mi prodamo iz države 1000 vagonov žita. Ako ne potrebujemo za zamenjavo blaga, moramo zahtevati, da se to žito plača v kronah. Posledica bo, da bo tista tuja država, ki bo kupila žito od nas, prisiljena, da kupi nekaj milijonov jugoslovanskih kron. Po naših kronah bo nastalo novpraševanje in vsaka stvar, po kateri se veliko vprašuje, postane draga. Evropa mora videti, da se blago ne dobi samo za franke in lire, ampak tudi za jugoslovanske krone. Vsak denar je toliko vreden, kolikor se lahko dobi zanj blaga. Če bo kurz naše krone zrastle, pade s tem sam po sebi kurz tujega denarja in mi bomo prišli ceneje do blaga, ki ga bomo morali kupovati v tujini.

Seveda pa mora biti razmere v naši državi urejene: zlasti mora dobro funkcionirati promet, da bodo tuji kupci radi zahajali k nam in lahko tudi izvažali, česar je pri nas več nego za domačo potrebo.

5. Zakaj nam je potrebna močna, lepo urejena država? Naši rojaki pod italijanskim jarmom.

Naš denar tudi zato nima prave vrednosti, ker so nekatere države še vedno dvomile, ali bo Jugoslavija sploh obstala, ali se ne bo razbila na notranjih sporih med Hrvati in Srbi. Če v državi ni reda, je nemogoče, da bi imel papirnat denar dotične države kaj prida vred-

nosti. Neurejene notranje razmere so tudi onemogočile, da bi bila dobila država potrebno posojilo v inozemstvu. Pragtako pa so nam naše neurejene notranje razmere silno škodovala na mirovni konferenci.

Zato ugotovimo svečano pred vsem svetom, da je naša trdna in neomajna volja, da branimo z vsemi silami našo lepo novo domovino, enotno in nezmanjšano. Tęga ne storimo samo iz ozirov na našo valuto, ampak pri tem nam je pragtako pri srcu druęa stvar: našim goriškim in koroškim Slovencem ter istrskim in dalmatinskim Hrvatom moremo pomagati samo, če bo imela naša država ugled pred vsem svetom, zlasti pa v Italiji. Kadar nam torej pešajo moči pri delu za dobrobit naše države, kadar nas motijo notranji spori, naj nas podžiga zavest, da ne delamo samo za sebe, ampak da je od moči naše države zavisna tudi usoda nepozabnih rojakov, ki jih je odtrgal od matere Jugoslavije italijanski imperializem.

Tudi se moramo zavedati, da je naša dolžnost, da ustvarimo v Jugoslaviji razmere, za katere nas bodo goriški Slovenci in drugi rojaki v Italiji in Nemški Avstriji zavidalı. Oni morajo videti ne samo to, kar je samoposebi umevno, da se namreč materinščina v Jugoslaviji pri nobenem narodu ne zatira, ampak naši rojaki morajo videti tudi pri nas urejene gospodarske in politične razmere, ki bodo boljše nego v Italiji, morajo videti pri nas splošno zadovoljnost, ki se bo ločila od razmer v Italiji kakor dan od noči.

Kadar govorimo o naši državi, govorimo torej o njej kljub vsem pomanjkljivostim kot o ljublieni domovini. ki o njej upamo, da bo združila enkrat pod svojim okriljem vse, kar spada skupaj po božjih in človeških postavah!

Kakor naj pomaga ta knjižica dvigniti med ljudstvom prepričanje, da je v verskem in socialnem ozrtu na pravi poti, če gre za S. L. S., tako naj tudi utrdi ljubezen do

naše celokupne domovine in prepričanje, da hoče naša stranka s svojim delom v javnosti doseči močno Jugoslavijo, ki bo za naše brate pod italijansko oblastjo najmanj taka opora, kakor je bila Italija za Italijane v bivši Avstriji.

Vse naše težnje po močni S. L. S. bodo šle vedno združene z našim delom za srečno in močno Jugoslavijo. To nam vелеva dolžnost do nas samih, hvaležnost do naših mrtvih, ki so nam ustvarili Jugoslavijo, in skrb za naše brate, ki še niso z nami v skupni državi.

6. Vzroki svetovne vojske.

Toliko je človeštvo pretrpelo v svetovni vojski, da je pač upravičeno vprašanje, kako je nastalo to grozno zlo. Vsi smo trpeli pod njim, milijoni so umrli — a vendar težko težko najdete med preprostim ljudstvom človeka, ki bi si bil kolikortoliko na jasnem, zakaj je nastala svetovna vojska.

V tem oziru so razširjena ponekodi čudovito otročja mnenja, ki dokazujejo samo eno: kako imajo lažnivci še danes prijetno službo. Ko je svetovna vojska izbruhnila, takrat je bila za lažnike zlata doba. Ni je bilo tako neumne stvari, da bi je ne bili mnogi verjeli, če jo je kdo vrgel v svet. Tako tudi dandanes še kdo izreče trditev, da so svetovno vojsko povzročili — duhovniki. Da se kdo kaj zlaže, to dandanes ni nič čudnega. Veliko bolj čudno je, če dandanes kdo še kaj takega — verjame. Saj so nas dogodki med svetovno vojsko vendar naučili tega, da je treba vsako reč desetkrat obrniti, preden jo verjameš.

Sicer je pa naše mnenje, da je takih ljudi, ki bi verovali, da so svetovno vojsko napravili duhovniki, zelo zelo malo, mnogo manj, nego se na zunaj vidi. Trdno smo prepričani, da od tistih agitatorjev, ki to trdijo, tega v resnici ne verjame skoro nikdo.

Zdrav razum namreč kliče človeku, da tako strašne nesreče, kakor je bila svetovna vojska, ne more biti kriv en stan. Niti tisti, ki pravijo, da je svetovno vojsko napravil cesar Viljem, nimajo prav. Ne en stan in ne en človek ne more povzročiti tako ogromnega gorja. Tudi je čisto izključeno, da bi bil svetovno vojsko povzročil znani umor v Sarajevu dne 28. julija 1914. Ta umor je bil samo iskrica, ki je padla v groben kup smodnika, ki je bil že leta in leta pripravljen za to, da se zažge. Tudi je danes že popolnoma dokazano, da je bil ta umor pripravljen na Dunaju in v Budimpešti, ne pa v Belgradu.

O vzrokih svetovne vojske se je pisalo že mnogo. Tudi v slovenskem jeziku imamo spis, ki je pristopen vsakomur, kdo se zanima za to vprašanje. To je uvod v dr. Šarabonov spis »Svetovna vojska« v Koledarju Mohorjeve družbe za l. 1916; pod naslovom: »Vzroki vojske« je opisal pisatelj na straneh 24—28 vzroke svetovne vojske tako točno, da bi bilo najbolje, če bi ves spis kar tukaj ponatisnili. Toda tega nam ne dovoljuje prostor; tudi ima večina bralcev te knjižice doma še dotični Koledar, ki ga priporočamo vsakomur, kdor hoče kaj govoriti o vzrokih svetovne vojske. Mi bomo danes podali tu samo pregled nekaterih glavnih vzrokov svetovne vojske; pri tem se naslanjamo na omenjeni dr. Šarabonov spis.

Svetovna vojska ima tri velike korenine:

- a) nasprotje med Francijo in Nemčijo zaradi Alzacije-Lorene;
- b) nasprotje med Anglijo in Nemčijo zaradi svetovne trgovine in zaradi rastoče moči Nemčije (glavni vzrok!);
- c) zrelost Turčije za razpad.

a) Nasprotje med Francijo in Nemčijo.

Stara stvar je, da ima vsaka nova vojska svoj izvor v koncu prejšnje vojske. Mi to čutimo danes na lastni

koži. Če bo prišlo kdaj do vojske med nami in Italijo, se bo to zgodilo zaradi tega, ker se je mir l. 1920. za nas tako krivično sklenil.

Zadnja **velika** vojska med evropskimi državami je bila vojna med Nemčijo in Francijo l. 1870/71. Premagana je bila Francija in je izgubila 2 svoji prebogati dezeli: Alzacijo in Loreno. Poleg tega je morala placati menda 5 milijard frankov vojne odškodnine.

Kaj pomenita Alzacija in Lorena v gospodarskem oziru, nam bo jasno, če povemo, da je izkopala Nemčija l. 1913. skoro polovico vse železne rude, kar jo je producirala, v Loreni. Nemška Lorena je producirala to leto 24 milijonov ton železne rude, cela ostala Nemčija pa 28.6 milijonov ton. Rezerve železne rude cenijo v nemškem delu Lorene na 1770 milijonov ton. To se pravi: v zemlji je še toliko železne rude, da lahko kopljejo še 74 let vsako leto po 24 milijonov ton, preden bo rude zmanjkalo (seveda, če so rezerve pravilno cenjene). Poleg tega ima nemška Lorena velike rudnike črnega premoga. Vsak človek pa ve, da je glavni pogoj za razvoj industrije zadostna množina premoga in železa v državi. V Alzaciji so tudi petrolejski vrelci, ki dajo letno 50.000 ton. Francija ni imela petrolejskih vrelcev ne doma in ne v kolonijah, ko je izgubila Alzacijo.

In še neko drugo stvar naravnost neprecenljive vrednosti ima Alzacija: to so ogromne zaloge kalija, ki ga ni menda nikjer na svetu v toliki množini kakor v Alzaciji, vsaj kolikor je to danes znano. Dosedaj poznamo večje zaloge kalija razen v Alzaciji samo še na Španskem, kjer pa tozadevna industrija niti od daleč ni tako razvita, kakor je bila v Nemčiji. Kali se ne rabi samo za izdelovanje umetnih gnojil, ampak za kemično industrijo sploh.

Alzacija ima tudi zelo razvito tekstilno industrijo (predilnice za volno in bombaž) ter pridelava veliko žita,

krumpirja, krme in vina. (Ti podatki so vzeti po »Naših zapiskih«, XII. letnik, stran 22 in 23.)

Zato nam je umljivo, da Nemčija, ki je hotela biti industrijska država prve vrste, ni hotela med svetovno vojsko do zadnjega nikdar ničesar slišati o tem, da bi se sklenil mir za ceno izgube Alzacije in Lorene. Obratno: hotela je celò svoje ozemlje razširiti čez nekatere kraje Francije, ki so bili posebno bogati na rudah. Pravtako pa je tudi jasno, da je Francija napenjala vse sile, da si pripori nazaj izgubljena bisera. Nikdo ni dvomil o tem, da po letu 1871. ne bo med Nemčijo in Francijo prijateljstva in da bo porabila Francija prvo priliko v to, da udari v družbi zaveznikov na Nemčijo in si izvojuje nazaj, kar je izgubila l. 1871. In res se je Francija po svojem porazu neprestano pripravljala na »revanšo« (»povračilo«). Da je vodil Francoze pri tem poleg gmotnih ozirov (pridobitev Alzacije in Lorene) tudi narodni ponos, ki se je hotel nad Nemci osvetiti za zadano sramoto, je razumljivo vsakemu, kdor ve, kako ponosen narod so Francozi, »la grande nation« (»veliki narod«).

Mimogrede rečeno, pri tem premišljevanju nas obdaja strah, kako se bo sprijaznila Nemčija s svojo usodo, da nima več velikanskih naravnih bogastev Alzacije in Lorene... Če ne bo svet našel drugačnega sredstva za poravnavo medsebojnih sporov, kakor vojsko — o, to bo še preteklo krvi in najbogatejše pokrajine se bodo izpreminjale v puščave!

b) Nasprotje med Anglijo in Nemčijo.

Nemčija se je po letu 1871. neverjetno hitro razvijala. Na eni strani je dobila v novoosvojenih krajih mnogo pogojev za razvoj industrije, na drugi strani pa ji je za takratne čase ogromna vojna odškodnina 5 milijard frankov omogočila, da si je gradila nove železnice, ladje, tovarne, z eno besedo: da je dvignila vse svoje gospodarsko živ-

ljenje. Nemško blago je šlo po celem svetu in izpodrivalo angleško blago. Kako se je nemški izvoz dvigal v primeri z angleškim, nam kažejo te-le številke: l. 1891. je znašal nemški izvoz 62% angleškega, l. 1913. pa že nad 90%. V primeri s Francijo je bil l. 1875. nemški izvoz še za 15% manjši nego francoski, neposredno pred izbruhom svetovne vojske pa je bil nemški izvoz že za dve tretjini večji nego francoski.

Če vpoštevamo to, kar smo rekli glede bogastva Alzacije in Lorene na železu, premoğu in kaliju, nam bo umljivo, da je pred svetovno vojsko Nemčija glede kemičnih izdelkov Anglijo že prekosila, glede železnih izdelkov in strojev jo pa tudi že dosegla. (Šarabon str. 26.)

Sedaj pa pomislimo to: Anglija živi v prvi vrsti od svoje industrije. Žita pridela doma samo za 150 dni v letu, torej za 5 mesecev, za ostalih 7 mesecev ga pa mora uvažati od drugod. Iz tega sledi dvojje: prvič mora imeti Anglija odprt svetoven trg, kamor prodaja svoje izdelke. Kot trg pridejo v poštev samo kraji, kjer še ni razvita industrija. V Evropi so prišle v prvi vrsti v poštev balkanske države, zlasti Turčija. Kdo bo prodajal tu svoje industrijske izdelke: Anglija in Francija ali Nemčija in Avstrija? To je bilo eno izmed velikih vprašanj, ki jih je imela rešiti — svetovna vojska!

Še bolj kritična je pa druga stvar, ki sledi iz prehranjevalnih razmer na Angleškem. Anglija je na otoku. Če je premagana na morju in se posreči sovražniku, da zapre dovoz na Angleško, je Anglija v teku enega leta popolnoma izstradana in se mora vdati na milost in nemilost kakor oblegana trdnjava, kjer zmanjka živeža. Zato je stala Anglija na stališču, da mora biti njeno brodovje najmanj tako močno, kakor vojna mornarica prvih dvih morskimi sil za njo. Angleži so torej imeli dovolj razlogov, da so opazovali s strahom napredovanje nemške vojne in trgovske mornarice.

Bivši francoski zunanji minister Hatonaux je izdal zgodovino svetovne vojne, v kateri piše, da je bila Francija po prvi bitki ob Marni v poletju 1914 že pripravljena, da ponudi Nemčiji mir. Toda proti naklepu francoske vlade (ki je bila takrat v Bordeauxu) sta nastopili Anglija in Amerika. Anglija je poslala Franciji ultimatum, v katerem je izjavila, da bo njeno brodovje blokiralo francosko obal, ako se francoska vlada ne premisli. Tudi ameriška vlada se je že takrat z vso odločnostjo izjavila za nadaljevanje vojske kakor tudi za to, da bo Amerika pod vsakim pogojem vstopila v vojsko na stran entente. (»Slov. Narod« z dne 26. febr. 1920.)

Ne moremo se v te stvari podrobneje spuščati; toda že iz navedenega je razvidno, kako resnične so besede, ki jih je zapisal Šarabon že l. 1915.: »Mi nismo proroki, a lahko rečemo, da bi se med vsemi državami preje lahko sklenil mir kakor pa med Anglijo in Nemčijo.« (Koledar na str. 26.)

c) Zrelost Turčije za razpad.

Znano je, da bi bila Turčija brezdvomno že davno razpadla, če bi se bile mogle evropske države zediniti, kako si bodo turško ozemlje razdelile. Toda baš dejstvo, da se evropske države niso mogle zediniti glede dediščine po Turčiji, je podaljšalo bolnemu možu ob Bosporu življenje. Silno je pretreslo tega bolnika sicer že l. 1912/13, ko so udarili po njem Srbi, Bolgari, Črnogorci in Grki ter ga tirali skoro prav do vrat Carigrada. Toda evropske velesile so takrat zaklicale balkanskim zaveznikom: »Stojte! Do tu in ne dalje! Ostalo Turčijo si bomo razdelile med seboj me same — pri prihodnji svetovni vojski!« Kajti Anglija je že dolgo čakala, da se končno-veljavno polasti Egipta in dela Mezopotamije, Francija bi rada imela Sirijo, Rusija pa Carigrad.

Kaj pa Nemčija? Ta je bila vendar zaveznica Tur-

čije, saj je Viljem II. ob svojem potovanju v orient prisegel na Saladinovem grobu turškemu sultanu večno zvestobo? O, tudi Nemčija je videla v Turčiji samo svojo bodočo kolonijo. Nemške načrte, ki so jih imeli s Turčijo, nam zelo lepo slika dr. Albert Ritter v brošuri »Nordkap-Bagdad« (Neuer Frankfurter Verlag, Frankfurt am Main 1914). Nemčija je namreč hotela postati v svetovni vojski svetovna velesila, to se pravi država, ki bi imela doma vse, kar potrebuje za prehrano svojega prebivalstva, za potrebe svoje industrije in za naselitev tistega prebivalstva, ki ne more dobiti doma dela ne v kmetijstvu in ne v industriji. Nemčija je opazovala s skrbjo ta-le dejstva: imela je silno gosto naseljeno ozemlje, kjer sta živel od približno 68 milijonov prebivalstva dve tretjini ljudi od industrije, od teh ena tretjina samo od take industrije, ki se je prodajala v inozemstvo. Kolikor je bilo v Nemčiji plodne zemlje, je bila povečini že dobro obdelana. Ritter pravi, da bi mogla Nemčija v najboljšem slučaju, če obdela vso zemljo še tako intenzivno, zaposliti pri poljedelstvu komaj 30 milijonov svojega prebivalstva, torej manj nego polovico. Ostalo prebivalstvo je navezano na zaslužek pri industriji in na — izseljevanje. Za razvoj industrije pa rabi država na eni strani dovolj premoga, železa, bombaža in raznih olj, na drugi strani pa takega trga izven države, ki bo industrijske izdelke kupoval. Kje dobiti n. pr. bombaž? Tega v Nemčiji ni in ga nikdar ne bo, treba ga bo iskati na jugu — v sedanji Turčiji, ki bi lahko pridelala bombaža, da bi ga imele vse nemške predilnice dovolj.

Zato so napravili Nemci ta načrt: če zmagamo v vojski — in zmagati moramo, če hočemo obstati kot industrijska država — bomo ustanovili velikansko zvezo držav od Berlina čez Avstrijo, Rumunijo, Bolgarijo in Turčijo noter do Perzijskega zaliva. Ta zveza držav bo pod vodstvom Nemčije, bo šla v vseh vojskah skupaj, pa

tudi v gospodarskem oziru bodo posamezne države medsebojno kar mogoče združene. Srbija pa sploh izgine s površja zemlje kot samostojna država in se razdeli med Avstrijo, Bolgarijo in Albanijo. Grkom se odvzame Solun kot važno pristanišče. Ta zveza držav bo imela doma vse, kar potrebuje svetovna velesila, ki hoče biti od drugih držav tudi za slučaj vojske popolnoma neodvisna. Imela bo dovolj hrane (Banat, Rumunija, Srbija), dovolj železa in premoga, dovolj bombaža, kave in sladkorja, pa tudi — dovolj pokrajin z nerazvito industrijo, ki bodo kupovale nemške tovarniške izdelke. In še nekaj bo v tej zvezi držav: tu bo tudi dovolj prostora za nemške izseljence, ki se bodo hoteli pečati s poljedelstvom. Prednja Azija, ki je bila nekoč žitnica rimskega cesarstva, je sedaj opustošena vsled turškega gospodstva. Nasadi so izsekani, namakanje zemlje opuščeno, tako da prebiva v teh krajih samo kakih 12 milijonov prebivalcev, dasi bi moglo prebivati tam 70—80 milijonov ljudi. Nemški kmet bo prišel tja, bo uvedel zopet namakanje in dvignil to zemljo do nekdanje višine in daleč preko nje... Kar v milijonih se bo tam naseljevalo nemško ljudstvo v kompaktnih masah.

Vse to bo pa seveda samo mogoče, če Turčija ne pride pod oblast in vpliv Anglije, Francije in Rusije. Zato je treba podpirati Turčijo, da ne propade, kakor skrbi kmet za živino, ki jo bo še krvavo potreboval — ne zaradi živine, ampak zaradi sebe.

Jasno je, da je prišla tu Nemčija v ostro nasprotje z interesi Anglije in Rusije. Anglija je videla ogroženo svojo zvezo z Indijo, če se vrine Nemčija med angleški Egipt in Indijo. Rusija je videla, da ostane še nadalje zaprta v Črnem morju, če ne dobi Carigrada. Po Bosporu se pa vozi mimo Carigrada tudi ogromna množina žita, ki ga kupi Anglija v Rusiji vsako leto. Anglija kupi vsako leto 200 milijonov stotov (centov) žita, od teh jih gre tretjina skozi Bospor in Dardanele, torej za 70 dni prehrane vse

Anglije. Kaj bo v slučaju takega konflikta, če bo gospodar Carigrada Nemčija? — To je bil torej vzrok, da je Nemčija — in ž njo seveda vse države, ki so plesale tako, kakor so v Berlinu piskali — podpirala Turčijo in jo skušala še razširiti, zlasti na račun Rusije. S tem je skušala razširiti Nemčija samo svoje — bodoče kolonije.

* * *

To bi bili torej **nekateri** vzroki svetovne vojske; vzroki seveda še davno niso izčrpani, vendar pa dokazujejo eno: da je bila svetovna vojska **gospodarska** vojska, ne verska vojska, in da je bil umor v Sarajevu, ki je bil vodilnim osebam v Avstro-Ogrski brez dvoma naravnost dobrodošel (glej brošuro »Umor v Sarajevu«), samo preteza, da se je začela vojska ob času, ko je mislila Nemčija, da je tako pripravljena, da bo v nekaj mesecih konec vojske, ko pade listje z drevja.

Sredstvo proti bodočim vojskam.

Če se ozremo v človeška srca, vidimo, da se rodi vojska iz **človeške lakomnosti**, ki ji ni nikdar dovolj. Če napove država sosednji državi vojsko, ker hoče osvojiti kako bogato pokrajino, je podobna kmetu, ki bi zbral svojo družino in šel nad soseda, da mu vzame travnik ali njivo. In država, ki gre z vojsko nad drugo državo radi njene industrije in trgovine, je podobna tovarnarju, ki bi napadel s svojimi delavci sosednjo tovarno, ali trgovcu, ki bi skušal ubiti ali zastrupiti svojega tekmeca v trgovini.

Vsi vemo, da to ne gre. Mi navadni zemljani moramo iti pred sodišče, če ima kdo spor s svojim bližnjim. Isto mora veljati tudi za države. Tudi za spore med državami se mora ustanoviti nepristransko razsodišče, ki bo obvezno za vsako državo.

Kakor ne more tovarnar siliti delavca, da ostane baš v njegovi tovarni, tako mora biti tudi posameznim narodom na svetu prosto, da si izvolijo državo, v kateri hočejo živeti, na podlagi samoodločbe narodov. Na podlagi tega načela bomo Jugoslovani tudi vedno zahtevali, da se nam vrnejo zapadne pokrajine, ki so jih odtrgali Italijani od našega ozemlja.

Zato pozdravljamo ustanovitev Zveze narodov, ki naj sodi o sporih med posameznimi državami; ž njeno pomočjo bomo tudi, tako upamo, mogli pomagati našim bratom pod italijansko oblastjo.

Nobena stvar pa ni tako zmožna, da kroti v človeku brezmejno lakomnost, kakor krščanstvo. »Laže gre v l. blod skozi šivankino uho, nego bogatin v nebesa.«

Bog je dal med gromom in bliskom zapoved: »Ne ubijaj!« Kakor je uboj npravno opravičen samo v slučaju silobrana, pravitako je vojska npravno opravičena samo takrat, če gre za to, da se odvrnejo očitne, hude krivice, ki se drugače ne dajo zabraniti. Če motrimo vojske s tega stališča, jih bomo le malo mogli opravičiti. Najbolj opravičene so bile po našem mnenju vojske balkanskih narodov proti Turkom, ker kristjani pod turško oblastjo niso bili varni ne imetja, ne življenja in dostikrat sploh niso mogli živeti življenja, ki bi bilo vredno človeka.

Vsem bivšim vojakom.

Vrnili ste se domov s fronte, iz ujetništva, iz bolnišnic, od vojaške službe po taboriščih, tovarnah in drugod. Za vami so meseci in leta nepopisnega trpljenja, bolezn, ran, stradanja, prezebanja, duševne in telesne zapuščnosti, dostikrat tudi leta zaničevanja in preziranja, ko ste trpeli, kakor ni nikdar trpela živina, a vam ni za to nikdo rekel niti »Bog plačaj!«; morebiti tudi takrat ne, ko ste se zopet povrnili na svoj dom v Jugoslaviji, bodisi da ste prišli s fronte ali iz ujetništva ali odkoderkoli. Vemo, da ste si predstavljali konec vojske drugače: z zastavami in godbo bodete vkorakali v slavnostno okrašena mesta, vaši rojaki vas bodo svečano sprejeli in vam skušali izraziti svojo zahvalo za vse, kar ste prestali v teh dolgih letih hudega in bridkega. Saj na to ni nikdo izmed vas mislil, da bi se vaše trpljenje moglo kdaj tu na svetu poplačati. Brezštevilna množica izmed vas je pretrpela toliko, da ga ni denarja na svetu, ki bi odtehtal vaše trpljenje.

Sad grozne vojske je Jugoslavija. Svetovna vojska je podrla stari svet in iz njegovih razvalin se je rodila tudi naša država. Res je, da na Jugoslaviji nimate še sedaj tistega veselja, ki bi ga imeli, ko bi naša država ne bila pri mirovni konferenci tako grdo ogoljufana, in ki ga boste imeli, kadar bo naša država lepo urejena; kajti vsi veste, da je tudi doma v naši državi še nebroj pomanjklivosti. Upamo pa, da postane iz naše Jugoslavije država, ki vam bo sladila spomin na preteklo trpljenje. Namen te knjižice je predvsem ta, da dela na to, da se ustvarijo

v naši državi razmere, ki vam bodo dajale vsaj nekaj zadoščenja za težko preteklost. Srečna, lepo urejena Jugoslavija naj bo plačilo vaših žrtev!

Slovenci nismo navajeni, da bi kazali svoja čuvstva na zunaj; skrivamo jih včasih tudi, ko to ni prav. Zato naj pa izrazimo danes v tej knjižici to, kar je čutilo marsikako srce, ko je mislilo na vojake po strelskih jarkih, v ujetništvu in drugod: Vi ste trpeli za nas vse! Vsaka vojska je že po svojem bistvu združena z nešteti krivicami. Kakor zmaj je, ki siplje iz svojega žrela samo grozo, smrt in muke. In največ te groze in muk je padlo na vas. Plačati vam tega domovina ne more, pač pa želimo, da bi vi, vojaki, videli iz teh vrstic, da se domovina vaših žrtev zaveda in da vam je hvaležna.

Vse stranke bodo brezdvomno delale na to, da se da vsaj invalidom in vojnim sirotam to, kar jim gre po božjih in človeških postavah; pravtako tudi, da se da prostovoljcem priznanje za to, da so tvegali ne samo življenje, ampak tudi povratak v domovino v slučaju, da bi bila vojska izpadla drugače, nego so oni želeli.

S sočutjem se spominjamo ob tej priliki tudi naših političnih preganjancev, ki so preživeli mesece ali celo leta po ječah ali taboriščih za internirance v duševnih in telesnih mukah, ki so bile večkrat hujše nego trpljenje vojakov na fronti. Njih greh je bil, da so bili zavedni Slovenci (n. pr. več duhovnikov in svetnih izobražencev na Koroškem in Štajerskem) ali dobri Jugoslovani. Tu so se vršila zlasti nad Srbi v Bosni, Slavoniji in deloma tudi v Dalmaciji grozodejstva, ki se bo nad njimi zgražala zgodovina. Ko se poležejo sedanji nemirni časi, se bodo posebno kričeči slučaji takih preganjanj tudi kritično obdelali in objavili, da bomo tembolj cenili svobodo domovine tudi radi težkih žrtev, s katerimi je bila kupljena.

Mi gremo sedaj na delo, da ustvarimo na razvalinah starega sveta novo življenje. Tu se pa moramo spomniti tudi vseh onih, ki so se doma trudili, da ni naša domovina trpela v vojski še več, nego je itak morala trpeti. Naša hvaležnost gre tu predvsem našim kmetskim ženam in dekletom, ki so se trudile noč in dan, da so nam rešile naše kmetske domove pogina in da so lajšale grozno lakoto po mestih in trgih. Hvala gre tudi onim našim županom, ki so se trudili, da bi po svojih močeh lajšali trpljenje, ki je tiščalo občine.

Ne moremo se posebe zahvaliti vsem onim skritim dušam, ki so se med svetovno vojsko ravnale po svetopisemskih besedah: »Lačen sem bil in ste mi dali jesti; nag sem bil in ste me obiskali.« Tudi mnogo takih del se je zapisalo med to vojno v knjigo življenja in nam bodo rodila blagoslova pri novi ureditvi naših razmer. Najlepši spomin na svetovno vojsko bo vsakemu to, kar je mogel v tem času stiske storiti dobrega.

Naj vsem povrne tisti, ki je rekel, da so vse njemu storili, kar so storili komu izmed najmanjših!

Našim mrtvim.

Ko zaključujemo našo knjižico, ki naj pripomore kolikortoliko k temu, da pridemo v naši državi do urejenih, zdravih razmer, bi bili nevhvaležni, če bi se pri tej priliki ne spomnili onih stotisočev, ki so žrtvovali svoje življenje na bojišču, v vojaških bolnicah, v ujetništvu in na moriščih v teku onih grozних štirih let, preden se je rodila iz razvalin starega sveta Jugoslavija. Še pozni potomci bodo hodili s svetim spoštovanjem po ogromnih bojiščih Srbije, Galicije, Ruske Poljske, soške fronte, po tirolskih gorah, po razsežnih grobiščih v zapadni Franciji, kjer spé milijoni mučencev, ki so umrli v nečloveških bitkah, dostikrat lačni, premraženi, zapuščeni, sredi peklenškega delovanja vseh morilnih iznajdb, kar jih je mogel iznajti človeški duh.

Tudi po naših selih in mestih hodimo s spoštovanjem! Pred seboj imamo vojne invalide, ki so izgubili v vojski največje bogastvo, ki ga more imeti človek: zdravje. Pred seboj imamo bolnike, ki so prinesli s seboj iz vojske sledove nečloveškega trpljenja po mokrih strelnih jarkih in po brezkončnem ujetništvu, sledove, ki jih bodo čutili morda do smrti.

S posebnim sočutjem se obrača naše oko na naše južne kraje: Bosno, Slavonijo, Hercegovino; število civilnih oseb, ki so poginile v tej vojski na vešalih, po okuženih taboriščih in po ječah, se ceni na 350.000. V Srbiji pa je poginilo v tej vojski gotovo nad 1 milijon prebivalstva; računajo, da je umrlo 30% vseh prebivalcev Srbije.

Iz teh grozних razvalin se je torej rodila Jugoslavija. Cesar nismo imeli nikdar v zgodovini, kar je poznamo

natančneje, to imamo sedaj: lastno državo. Bog nam jo je dal kot odškodnino za vse nečloveško trpljenje naših bratov, pa najsi so trpeli kot vojaki v službi te ali one države. Pri vsem delu, ki ga vršimo za dobrobit naše nove države, ne zro na nas samo vsi oni, ki so preživeli vojne grozote, ampak tudi naši veliki mrtvi. Oni, ki so umrli mučeniške smrti, naj nam izprosijo od Boga, da bo uspela stavba, sezidana ž njih krvjo.

D o s t a v e k.

Na zadnjem velikem zborovanju zaupnikov SLS, 7. aprila t. l., je bilo sprejetih več resolucij, ki deloma program SLS pojasnjujejo, deloma pa dopolnjujejo. Ne obsegajo celotnega programa SLS, ampak le oni del sodobnih vprašanj, ki so sedaj predvsem v ospredju in nujno zahtevajo hitre rešitve. Zbor zaupnikov je po temeljitih posvetovanjih v odsekih začrtal glavne smernice, ki morajo biti vsem pristašem, posebno pa strankinim mandatarjem vodilo pri reševanju omenjenih vprašanj.¹ Zdi se nam potrebno, da priobčimo v tej knjižici najvažnejše resolucije.

Resolucija glede organizacije stranke:

SLS stoji na stališču vzajemnosti stanov. V varstvo in brambo interesov posameznih stanov organizira somišljenike v stanovsko - političnih organizacijah. Vodstvo stranke pozivlja, da zastavi vse moči, da organizacijo kar najbolj poglobi in utrdi. Poudarja posebno, da nastavi več strokovnih tajnikov. Somišljenike pozivlja, da so dolžni vzdrževati s prispevki pisarno in tajništvo.

Resolucije glede agrarne reforme:

1. Agrarna reforma naj se izvede takoj.
2. Zemlja naj se pravično razdeli. Zemlja naj bo ti-
stega, ki jo obdeluje, ali hoče obdelovati sam.
3. Pri razdelitvi veleposestev in kolonizaciji naj se
vpoštevajo zlasti kmetje, ki imajo premalo zemlje, kmetski
posli in delavci, kmetski sinovi-invalidi, dobrovoljci, ki

¹ Izdali bomo knjižico, ki bo obsegala celoten program SLS in bo tudi na poljuden način razlagala posamezne točke.

ki temelji na podlagi materialističnega svobodomiselstva, ne bo zmogla popolne rešitve socialnega vprašanja.

2. Socialna blaginja zahteva, da se v zakonodaji bolj in bolj uveljavi veliki socialni zakon dela; dolžnost dela, delu pošten zaslužek; kdor noče delati, naj tudi ne je.

3. Na vse dohodke brez dela naj se uvede progresiven davek. Mesto dosedanjih indirektnih davkov, ki zadevajo v prvi vrsti delavne produktivne sloje, naj se uvedejo progresivni, dohodninski, premoženjski in zapuščinski davki. Davčni minimum teh davkov naj bo razmeroma visok.

a) Dokler se to ne izpelje, je nujno, da se vsaj začasno modernizira in reformira davčni sistem neposrednih davkov, ker dotični davki ne odgovarjajo niti daleko sedanjim razmeram in potrebam časa. Predvsem je nujno, da se eksistenčni minimum zviša od 1600 K na 12.000 K in začetna obdačbena meja za plačarino od 6400 K na 18.000 K, ker drugače bi moral plačati že vsak delavec itd. dohodnino in plačarino. Plačarina naj bo za vse osebe doklad prosta.

b) Odmera davkov naj se ne vrši več na podlagi poročil tajnih zaupnikov, marveč naj občine volijo svoje zastopnike v komisije in naj odločajo odmero davkov. Isto velja za prizivne komisije. Zahtevamo, da se doslej za leto 1919. odmerjeni in s silo iztirjani davki nanovo odmerijo na podlagi novih preiskav in zaslišanj, ki naj bodo javne. Zahtevamo, da se davki v celi državi izenačijo, da ne bo le slovenski del države dolžan nositi ogromnih bremen dohodninskega davka. Nujno je, da se postavijo novi davčni zakoni, ki v višji meri pritegnejo k obdačbi one osebe, ki si pridobe visoke dohodke brez dela in potem špekulacije v škodo drugih produktivno delajočih slojev.

4. Država, ki pa bodi socialno pravično urejena, naj s pametnimi socialnimi zakoni preprečuje vsako izkoriščanje. Nad kapitalističnim gospodarstvom naj izvršuje

so služili na fronti, invalidi, vdove in sirote padlih vojakov. V pošteve morajo priti tudi izseljenci iz neodrešenega ozemlja.

4. Posestva, ki nastajajo na novo, ne smejo imeti več zemlje, kakor jo more obdelovati srednje velika družina. Ta maksimum (najvišja mera) pa naj se ravna po pokrajinskih in krajevnih razmerah.

5. Ustanovijo naj se stalni domovi, ki osigurajo kmetu njegov eksistenčni minimum.

6. Za določitev maksimuma in minimuma naj se imenujejo posebne komisije, v katerih naj bodo zastopani vsi interesirani sloji.

7. Večji gozdni kompleksi naj se podružabijo (gozdne zadruge, občine, država). Ostali za podružabljenje neprimerni gozdovi naj se porazdelijo med posestnike tako, da se poravnajo stare krivice in da bo imel vsak kmet vsaj toliko gozda, kolikor ga potrebuje, za lastno uporabo (svoje gospodarstvo).

8. Planine naj pridejo zopet v last občin in zadrug.

9. Dokler se definitivno ne izvede agrarna reforma, naj se pri prodaji lesa iz državnih in drugih velegozdov vpoštevajo v prvi vrsti lesne zadruge.

Resolucija glede zadružništva:

Zbor zaupnikov vidi v zadružništvu eno glavnih opor delavnega ljudstva, zato zahteva od stranke in vlade, da z vso silo podpirajo in pospešujejo zadružništvo. Izvoz poljedelskih pridelkov mora dobiti izključno le zadružništvo v roke. Pri uvozu blaga, ki ga zadružniki potrebujejo mora imeti zadružništvo olajšave.

Socialno-politične resolucije:

1. Popolna rešitev socialnega vprašanja je mogoča le na temelju krščanskih načel, zato nobena socialna struja,

strogo socialno kontrolo; skrbi naj ne le za varstvo delavcev in nastavljenecv, temveč naj nadzoruje in ureja proizvodjanje, promet, plače in cene.

5. Načelno naj se prizna uslužbencem industrijskih podjetij pravica, da sodelujejo pri upravi ter so udeleženi na dohodkih.

6. Premogovniki, rudniki in plavži, in kjer kaže socialna korist tudi druga podjetja, naj se socializirajo. Njih uprava naj se pa izroči upravnim odborom, sestavljenim iz zastopnikov javnih oblasti ter iz zastopnikov delavcev, uradnikov in konsumentov. Zastopniki naj se volijo po proporcu. Če je podjetje primerno za zadrugo naj se pozadruži. Zasebne zavarovalnice naj se podržavijo.

7. Uvede naj se splošno socialno zavarovanje, ki bo združevalo vse vrste socialnega zavarovanja (bolniško, nezgodno, starostno, onemoglostno, brezposelno ter zavarovanje nepreskrbljenih svojcev) in ki bi veljali na splošno za vse državljane, ki jim s kakega posebnega razloga ni že vnaprej zagotovljena dosmrtna popolna oskrba v kakem javnem zavodu (hiralci, reveži itd.).

8. S posebnim okvirnim zakonom naj se ustvari podlaga, da bodo pokrajinske oblasti uspešno delovale na to, kolikor možno vsaki družini omogočiti, da si ustvari lasten dom. V tem smislu naj se izvaja tudi agrarna reforma. Da bo razdelitev veleposestev celoti ljudstva res socialno koristila je potrebno, da se onemogoči špekulacija z zemljišči.

Pregled vsebine.

	Stran
Uvod. (Kaj je družba. Kaj je politika. Vážnost politike.)	7
Kdo ima v posameznih državah moč v rokah	11
Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev in bivša avstro- ogrska monarhija	14
1. Slovenci nismo več narod druge vrste	14
2. Jugoslavija je tako bogata, da ne bo nikomur več treba izseljevati se	15
Glavne stranke med Slovenci (Predavanje na poučnem tečaju J. K. Z. v Lj. dne 12. I. 1920)	21
A. Jugoslovanska demokratska stranka	22
B. Jugoslovanska socialno-demokratska stranka	24
C. Slovenska ljudska stranka	26
Posamezne stranke v naši državi	32
I. Stranke iz bivše kraljevine Srbije	33
Stranka neodvisnih radikalcev	33
Radikalni disidenti	36
Samostalci	36
Naprednjaki	37
Nacionalci	37
Komunisti	37
Poslanci iz Črne gore	39
II. Stranke iz pokrajin bivše Avstro-Ogrske	40
1. Jugoslovanski klub	40
2. Demokratska zajednica	45
3. Socialno-demokratska stranka	48
4. Narodni klub	52
5. Posamezne manjše skupine	52
Pregled vseh klubov	53

Nekatera važna sodobna vprašanja	56
1. „Kmet kmeta“	56
2. Duhovščina in SLS	60
3. Ali je SLS nasprotna izobrazbi?	62
4. Valutno vprašanje	65
5. Zakaj nam je potrebna močna, lepo urejena država?	
— Naši rojaki pod italijanskim jarmom	75
6. Vzroki svetovne vojske	77
a) Nasprotje med Francijo in Nemčijo	78
b) Nasprotje med Anglijo in Nemčijo	80
c) Zrelost Turčije za razpad	82
Sredstvo proti novim vojskam	86
Vsem bivšim vojakom	88
Našim mrtvim	91
Dostavek	93